

הנאהבים והנעימים

מחזה מאת מוטי לרנר וישראל זמיר

עפ"י ספור מאת י. בשביס זינגר

גרסת הצגה – חנן שנר

כל הזכויות שמורות

ישראל זמיר
בית אלפא 19140
טל. 6533989-04
izamir1@netvision.net.il

מוטי לרנר
רח' מסדה 5, רמת השרון 47290
טל. 5405295-03
motti@macam.ac.il

הדמויות

1.	יודיל קוזניצר -	רב העיירה פראמפול (50)
2.	אלקה -	אישתו (47)
3.	רייזלה -	בת הרב (17)
4.	זיסל -	בנו של הרב (19)
5.	עזריאל -	תלמיד ישיבה (21)
6.	אסתר'ל -	אישתו של זיסל (17)
7.	שמואל איסר -	אביה של אסתר'ל (50)
8.	פייביש -	סוחר בלובלין, בעלה של רייזלה (30)
9.	אלתר -	בעל הבית של זיסל ועזריאל בלובלין (50)
10.	פרומה -	אישתו (40)
11.	אלחנן -	בדחן ומקבץ נדבות (40)

הערה: השחקן שיגלם את שמואל איסר יגלם גם את פייביש.

התפאורה

המחזה מתרחש במקומות שונים בעיירה פראמפול ובעיר לובלין באמצע המאה ה-19. העלילה מכילה לעיתים התרחשויות מקבילות. הבמה צריכה לאפשר התרחשויות מקבילות גם בשלושה וארבעה מקומות שונים בו זמנית.

המחזה הועלה לראשונה בתיאטרון הלאומי הבימה בתל אביב בינואר 2004

בימוי:	חנן שניר
מוזיקה:	יוסי בן נון
תפאורה:	כנרת קיש
תלבושות:	ילנה קלריך
תאורה:	פיליס רוס
תנועה:	מרינה בלטוב
מנהלת הפקה:	קארין סיגל
עוזרת במאי:	שלומית אידיסס

בהשתתפות:

רבי יודיל -	אלכס פלג
אלקה -	ליאת גורן
רייזלה -	מיכל ורשאי
זיסל -	ישי גולן
עזריאל -	יובל סגל
אסתר'ל -	ריקי בליך
שמואל איסר -	פיני קדרון
אלתר -	דוב רייזר
פרומה -	רות לנדאו
פייביש -	פיני קדרון
אלחנן -	מוטי כץ
זמרים -	ישראל ארנסט, עידן ברוק, אמיר יצחקוב, יגאל מזרחי, עדי צ'זרה, גיל קפטן
נגנים -	יוסי בן נון, עידן סוכובולסקי, אבנר יפעת, אוהד בן אבי, אדם מדר

המחברים מודים לשחקנים על תרומתם הרבה לעיצוב גרסתו הסופית של המחזה. תודה

מיוחדת לבמאי חנן שניר אשר השראתו ניכרת בכל תמונה ותמונה של גרסה זו.

מערכה ראשונה

פרולוג

בית הקברות בלובלין. ליל סופה. ברקים ורעמים. גשם. קבורה מתנהלת בחיפזון. שלושה גברים עטופים במעילים כבדים טומנים שתי גופות בשני קברים סמוכים. הגברים הם פייביש, אלטר, ואלחנן הבדחן. שתי נשים מתבוננות במתרחש בכאב. המבוגרת היא אלקה. הצעירה היא אסתר'ל. מרחוק משקיפה רוחו של יודיל על המתרחש, אף הוא עטוף במעיל כבד. בגלל החשכה והגשם אי אפשר לזהות את הדמויות. הדיאלוג ביניהן נשמע משום שהן נאלצות לצעוק בגלל שאון הסופה.

אלחנן: **(לקהל)** בית הקברות בלובלין. ליל סופה. ברקים ורעמים. גשם. קבורה מתנהלת בחיפזון. בגלל החשכה והגשם אי אפשר לזהות איש. זהו פייביש. זהו אלטר. וזה אני, אלחנן הבדחן. שתי נשים עומדות ומתבוננות בנעשה. זוהי אלקה. הצעירה שליידה היא אסתר'ל. מרחוק משקיף הרב יודיל. ליתר דיוק, רוחו של הרב יודיל... **(מסביר)** מחמת שאון הסופה הם נאלצים לצעוק...

פייביש: **(לקברנים)** חפור עוד! גם אתה. מהרו. מהרו...

אלטר: יותר עמוק. יותר עמוק...

פייביש: הניחו את האישה כאן...

אלטר: הפנים כלפי מעלה...

פייביש: את הגבר הניחו כאן לידה...

אלחנן: מי היא האישה הזאת? מי האישה?

פייביש: היזהר. היזהר. ואותו הניחו כאן...

אלחנן: מי הם האנשים האלה?

פייביש: מהרו. מהרו... עכשיו כסו אותם בעפר...

אלחנן: בלי קדיש? בלי אל מלא רחמים? בלי החברה קדישא?

פייביש: בלום פיד, אלחנן...

אלחנן: וכי אין לשניים קרובים? הורים? דודים?

פייביש: שיפכו עוד עפר. כסו היטב...

אלחנן: ומה היה חטאם? רצחו? שדדו?

- פייביש: עוד מילה אחת, ואין אתה מקבל מידי דבר...
 אלחנן: **(לקהל)** בלי טהרה?! ככה בבגדיהם? בלי שלט?! בלי סימן?! הרי זה מעשה נורא. לא היה כדבר הזה בעירנו... **(לאלתר)** אמור לי לפחות את שמותיהם, שאדע שלא נתתי ידי לדבר עבירה.
 אלתר: האיש הוא עזריאל בן חנה.
 אלחנן: עזריאל בן חנה?! והאישה, אישתו?!
 אלתר: זיסה שמה. אין איש יודע את שם אביה...
 פייביש: נשוב הביתה...
 אלתר: **(לפייביש)** עוד היום אמסור את כל חפציהם לצדקה...
 פייביש: **(לאלחנן)** ואתה, שים מחסום לפיך. אם מתיר אתה את לשונך, מוציא אתה את דיבתה של כל העיר...

הגברים נוטלים את כלי החפירה ומצטרפים אל הנשים. ברגע שיצאו, נכנסת אישה, עטופה במעיל, שערה פרוע. היא ממהרת אל הקברים ומתחילה לחפור בהם.

- רייזלה: שלי אתה, עזריאל. שלי אתה. קידשת אותי באהבתך, ואישתך אהיה לעולם. אם מת אתה, מתה אני איתך, ושוכבת אני כאן לצדך עד תחיית המתים...
 יודיל: חדלי, רייזלה. חדלי. עוד מעט יעלה השחר... **(היא איננה עונה)** שובי לביתך,
 רייזלה. שובי אל בעלך. יש עוד חיים לפניך. **(היא איננה עונה)** אין את מכירה אותי? איך אני...

רייזלה לא מזהה אותו. הסופה מתחזקת. המוסיקה מעצימה. חשכה.

תמונה מס' 1

אור עולה על בית המדרש בפראמפול. הרב יודיל עומד ליד דוכנו ומעיין בגמרא. כמה

מתלמידיו עומדים אף הם ליד דוכניהם ולומדים. ביניהם זיסל ועזריאל.

- אלחנן: **(לקהל)** ראשיתו של המעשה ביום אחד של חורף בעיירה פראמפול. מהלך יומיים מלובלין. באותו יום השכים רבי יודיל לבית המדרש להרביץ תורה בתלמידיו...
- עזריאל: ... אבל המשנה אומרת שכל העושה מצווה אחת – אחת בלבד – מטיבין לו ומאריכין את חייו...
- זיסל: לא בעולם הזה, אלא רק בעולם הבא...
- עזריאל: אבל רש"י אומר בהאי עלמא - פירושו בעולם הזה.
- זיסל: רש"י אומר שאם המצווה האחת הזאת מכריעה את הכף בין המצוות והעבירות של אותו אדם, רק אז מטיבין איתו ומאריכין את חייו...
- עזריאל: **(קוטע אותו)** הוא שאמרתי. מטיבין איתו ומאריכין את חייו בעולם הזה...
- זיסל: **(בעקשנות)** רק לעתיד לבוא. אחרי תחיית המתים. הרי רבי יעקב אומר שאין כלל שכר מצווה בעולם הזה...
- עזריאל: **(בשמחה)** יש גם יש. שכר הצדיק הוא שמרעים לו בעודו בחייו, כדי שימרק את עוונותיו בעודו בחייו, כדי שכאשר יגיע, לאחר מותו, לעולם הבא יזכה לשכר שלם על מצוותיו... **(זיסל קם)** מה קרה, זיסל? מה קרה? **(זיסל שותק)** פתח פיך. מה קרה?
- אלחנן: זהו זיסל, בנו של הרב יודיל, שהשכים עוד לפני אביו כדי ללמוד בחברותא עם עזריאל, ידיד נפשו. ניכר בו שליבו כבד עליו...

זיסל שותק. הוא איננו מסוגל לומר את אשר בלבבו. נכנסת רייזלה.

- רייזלה: אבא? אבא?
- יודיל: רייזלה? בתולה בבית המדרש? סובי לאחור וצאי...
- רייזלה: הבאתי לך תרופה, אבא...

- יודיל: **(בתקיפות)** שומו שמיים, רייזלה...
- רייזלה: פיקוח נפש הוא. צריך אתה תרופה זו...
- יודיל: הרי ייצר הרע אורב כאן בכל פתח...
- רייזלה: אם פיקוח נפש דוחה שבת, קל וחומר שדוחה הוא חשש של ייצר הרע...
- יודיל: אין זה חשש של יצר הרע, רייזלה, אלא יצר הרע ממש. באת הנה לראות. לראות ולהיראות.
- רייזלה: מודה אני בחצי טענה. באתי לראות.
- יודיל: נצרי את לשונך. העולם אינו הפקר!
- רייזלה: לראות את אבי באתי.
- יודיל: מדבר אני איתו, רייזלה. הרי נתתי לך את דְּבַרְתִּי. אלא שכל דבר בְּעֵתוֹ.
- רייזלה: את דְּבַרְתְּךָ נתת לי שתדבר איתו עוד היום.
- יודיל: היום עוד רב. רק עכשיו גמרנו שחרית.
- רייזלה: במו פיך אמרת שכל הכופה שידוך על בתו, כאילו שופך את דמה.
- יודיל: וכי את מי כופה אני עלייך?
- רייזלה: הבוקר התדפקו שוב שדכנים על הדלת...
- יודיל: שיתדפקו...
- רייזלה: שבע עשרה שנה מלאו לי, אבא, ואין אני מתקדשת לאיש מלבדו... **(הוא שותק)**
- אם יש דבר מה בלבך עליו, אמור לי...
- יודיל: **(מוותר)** אין בלבי עליו מאומה. אדבר איתו אחרי מנחה...
- רייזלה: עכשיו, אבא... **(יודיל נכנע)**

אלחנן שהאזין לשיחה חש שיודיל הסכים והוא קורא לעבר עזריאל.

- אלחנן: עזריאל! עזריאל בן חנה!
- יודיל: **(מהסה אותו)** ששש. מהרי וצאי...
- רייזלה: והתרופה?
- יודיל: צאי כבר!

רייזלה יוצאת. אלחנן מוליך את עזריאל אל יודיל. זיסל עוקב אחרי המתרחש בדאגה.

- עזריאל: כן, רבי...
 יודיל: **(מהסס)** עזריאל...
 עזריאל: כן, רבי.
 יודיל: **(מהסס)** יודע אתה שכל תלמידי נטועים עמוק בלבי, אבל אתה מן היפים שבאילנות... **(מהסס)** אין אני דורש אלא בטובתך.
 עזריאל: כן, רבי...
 יודיל: כבר שנה שלמה מפציר אני בך, ואתה בשלך. אדרבא, אמור לי. מה תועלת לו לאדם ברווקותו? הרי אפילו גדול בתורה חייב במצוות בשר ודם...
 עזריאל: אין תועלת לאדם ברווקותו, רבי, מלבד שהיא מניחה לו את זמנו לתורה.
 יודיל: כבר הציעו לך נשים שיניחו את זמנך לתורה. **(עזריאל שותק)** עזריאל, נישואין אינם רק עול. ומי שאינו עוסק בפריה ורבייה, כאילו שופך דמים. **(עוצר)** רייזלה בתי הייתה כאן...
 עזריאל: **(נרעד)** כן, רבי.
 יודיל: אתה ראוי לה, לרייזלה. אמנם אין אדם מעיד על בתו, אבל גם היא ראויה לך...
 עזריאל: כן, רבי. במחילה. בתך ראויה לטובים ממני. יודע אני שאם אשא אישה, אפרוש ממנה מיד לבית המדרש. ונמצא אני חוטא לה...
יודיל מבחין בכך שזיסל עוקב אחרי שיחתו עם עזריאל. הוא אווז בעזריאל ומתרחק איתו לפינת בית המדרש.
 יודיל: תלמיד חכם צריך אישה, עזריאל. אחרת יגבר עליו יצרו, והוא ישקע בחטא. ומי שגדול בתורה, גם ייצרו גדול... **(עזריאל שותק)** אין אישה טובה לך מרייזלה, אך אם תרצה אחרת, שא לך אחרת. לפני שמחשבות זרות נכנסות בך...
 עזריאל: אין בי שום מחשבות זרות, רבי. זיסל בנך ואני לומדים יומם ולילה.
 יודיל: עזריאל, אין שני רווקים מתעטפים בטלית אחת. גם זיסל נושא אישה. את אסתר'ל בת שמואל איסר. אתמול חתמנו במזל טוב על התנאים...
 עזריאל: **(נדהם)** זיסל נושא אישה!?

- יודיל: עזריאל, אם חשקה נפשך ללמוד איתו בחברותא גם עליך לשאת אישה.
 (עזריאל שותק) כבר מזמן הגעת לפרקך. אם לא תישא אישה, לא תוכל לשבת
 כאן עוד. (עזריאל שותק) עד מוצאי שבת גומר אתה אומר ושב אלי ובפיך
 תשובה... (רואה שזיסל מקשיב להם ופונה אליו) ואתה, מה מעשיך? למה
 אינך לומד?
 זיסל: לומד אני...
 יודיל: אחרי מנחה בא אתה ולומד איתי.. (פונה לצאת)
 זיסל: כן, אבא...
 אלחנן: (מקשקש בקופתו) יישר כוח, בחורים. אל תתבטלו מתורה אפילו להרף עין.
 והגיתם בה יומם ולילה...
 יודיל הנח להם, אלחנן. (לעזריאל) עזריאל, עד מוצאי שבת...

הוא אחוז באלחנן ומוציא אותו החוצה. עזריאל חוזר אל זיסל.

- עזריאל: מזל טוב...
 זיסל: אל יהיה לבך גם איתי, עזריאל...
 עזריאל: ואני חשבתי שגדולות מעלותיה של חברותא שלנו ממעלותיה של כל אישה...
 זיסל: (נואש) שמע לי רק רגע...
 עזריאל: חשבתי שאין אנו חדלים ללמוד יחד בעבור כל הנאות שבעולם...
 זיסל: אמרתי לא, עזריאל. האמן לי. סירבתי שוב ושוב. אבי ואימי עשו יד אחת נגדי
 וחתמו על התנאים...
 עזריאל: הרי נדברנו ותקענו כף...
 זיסל: התחננתי לפניו. לא הועילו כל טענות ומענות שלי... (מוציא שעון זהב מכיסו)
 שמואל איסר טמן אותו בידי ושמי כבר חרוט עליו. רואה? החזרתי לו, ואז טמן
 אותו בכיסי, ושוב החזרתי לו, ושוב טמן...
 עזריאל: ולבסוף התרצית. אני סירבתי לשאת את רייזלה אחותך כדי ללמוד איתך...
 זיסל: אל דאגה, עזריאל. אין אני מבטל אפילו רגע קט בשביל אסתר'ל. שגם אני איני
 יכול בלי חברותא שלנו...
 עזריאל: רואה אני דווקא שיכול אתה... (פונה לצאת)

זיסל: חכה רגע. הרי טרם סיימנו ללמוד את הדף. עזריאל! אין אני חוזר בי מתקיעת
 כף שלנו... עזריאל... (יוצא אחריו)

תמונה מס' 2

חצר בית הכנסת. מוסיקה. בחלקה האחורי של הבמה נראית תהלוכת החתונה, שבראשה
 אברך הנושא על כתפיו את זיסל. אחריהם צועדים הרב יודיל, אלקה, רייזלה, אסתר'ל
 בלבוש כלה מלווה בידי אביה, וכן אורחים וכליזמרים השרים ומנגנים. פניו של זיסל
 חיוורים כסיד. כל רגע נדמה שעומד הוא להתעלף. בחלקה הקדמי של הבמה נמצא
 אלחנן הממתין לתחילת הטקס. רייזלה, שאיננה מסוגלת ליטול חלק בשמחה, מתקרבת
 אל שולחן עליו כד מים ומתיזה מים על פניה.

- אלחנן: מה קרה, רייזלה? למה נפלו פניך? הרי אחיך מתחתן. אפילו המתים בבית
 הקברות נוקשים בעצמותיהם מרוב שמחה. וכי עש כילה את הנדוניה שהכנת
 ליום חופתך? (רייזלה שותקת) או שמא אָבְּלָה את מחמת שעזריאל משוש לבך
 לא בא לרקוד בחופת אחיך?
 רייזלה: אין אני אבלה, אלא שמחה.
 אלחנן: אלו מלים. אלא שמרוב שמחה זו שלך, עוד מעט יגעו כולם בבכי...
 שכנה: (מתקרבת אליה) אל דאגה, רייזלה. יודעת אני שעוד מעט קט ועזריאל בא.
 שהבוקר אמרתי בלבי את שמותיכם שבע פעמים ולפתע שמעתי יונים...
 רייזלה: ואני יודעת שהקדוש ברוך איננו רוצה שאזדווג לו, לעזריאל, ועד מהרה יזמן לי
 זיווג אחר כרצונו...
 שכנה: אם כך על אחת כמה וכמה. מצווה עלייך לשמוח...
 רייזלה: שמחה אני. שמחה בכל לבי...
 אלחנן: שמחה כאילו בית המקדש חרב לנגד עיניה...
 שכנה: אמרה לך ששמחה היא...
 אלחנן: שמחה כמו אותו יהודי שעלה לעגלה ובה שני גויים. קם גוי אחד ואמר...
 שכנה: לך לבדח את האורחים, אלחנן...

השכנה נוטלת את רייזלה ויוצאת איתה אל החצר האחורית, בה נראית שוב התהלוכה, החוצה את הבמה בשירה. כל עוד התהלוכה על הבמה מלווה אותה אלחנן במחיאות כף. כאשר היא נעלמת הוא פונה לקהל.

אלחנן: וכי מה חושבים הם? שהעולם כולו הדיוט? שאיש אינו יודע את פשר צערם? עיני בראשי ויודע אני גם יודע. ודווקא משום שידע אני, איני פוצה פה. שאם יודעים גם הקרואים סיבת צערם של בעלי השמחה, נופל גם עליהם צער גדול, ואם נופל עליהם צער גדול, אין אני מעלה חיוך על שפתותיהם ואין אני מקבל את שכרי... (מבחין באלקה וזיסל) ששש. החתן...

נכנסת אלקה התומכת בזיסל ומוליכה אותו אל כד המים שעל השולחן.

אלקה: שתה, זיסל... (זיסל מסרב) לא שמעת? אביך מתיר לך לשתות... (זיסל נד בשלילה) היכן כתוב שעל החתן לצום? לו לפחות הרטבת את שפתיך... (זיסל מסרב) אל תירא, זיסל. אישה טובה היא. אימה, עליה השלום, הייתה צדקת גמורה. ומלמדת אני אותה הלכות אישה כאילו הייתה בתי...

נכנס שמואל איסר.

שמואל: מה קרה, חותנת?
אלקה: (לזיסל בלחש) ומפצירה אני בכך שאין אתה מלבין את פניה ואת פני אביה...
שמואל: למה החתן בוכה? חולה הוא?
אלקה: נחלש הוא מחמת הצום. לשונו יבשה...
שמואל: במחילה, רבנית, רואה אני שפניו נפלו...
אלקה: אל דאגה, שמואל איסר. מיד שותה הוא מן המים ונפשו שבה אליו...
שמואל: במטותא, רבנית. לו אישתי, שיינה ביילה עליה השלום, הייתה עוד איתנו, הייתה היא שואלת... אבל אסתר'ל בת יחידה לי... במטותא, רבנית, אם יש בו, רחמנא לצלן, איזה מום בחתן, מוטב ש... אין אנחנו חלילה מבטלים מאומה, רק שרוצים אנו לדעת לפני החופה...

- אלקה: אין בו שום מום...
 שמואל: אם לקה הוא חלילה בחולי נופלים, יש סגולה ידועה לאבקה שנטחנה משער ערווה של פרה אדומה...
 אלקה: אין בו חולי נופלים. עינה הוא את נפשו בצום יתר על המידה, והתפלל, ואמר ברכות וקרא בשיר השירים... (תוך כדי כך היא מרטיבה את פני זיסל במים)
 אלחנן: כמו במעשה באותו אברך שפגש את כלתו בחדר הייחוד וגילה שמעוברת היא. מה עשה?
 אלקה: מה עשה? מי עשה? מה עושה אתה? הרי אמרתי לך לשמח את האורחים!
 אלחנן: האורחים כבר שמחים. החתן הוא שבוכה. (בדיסקרטיות) וברשות כבוד הרבנית, מיד עושה אני שישחק. (פונה לזיסל) מה עשה החתן כשגילה, לא עלינו, שהכלה מעוברת היא? לא שמעת?
 אלקה: חדל, אלחנן...

אלקה ושמואל איסר נוטלים את זיסל ומסייעים בידו לחזור אל החצר האחורית.

- אלחנן: (לקהל) ובכן כשגילה החתן אחרי החופה שהכלה מעוברת. הפציר בה והפציר בה עד שגילתה לו שהגביר כפה עצמו עליה...

אל הבמה נכנסים יודיל ועמו המנגנים, הקרואים ונושאי החופה. אלקה ושמואל איסר מוליכים את זיסל לעבר החופה לקראת תחילת הטקס. אלחנן משנה מיד את טעמו.

- אלחנן: והנה הכלה אסתר, הצנועה והחסודה, יפת תואר כאסתר המלכה וצדקת כמותה. והלוואי ונזכה במהרה בימינו לגאולה שלמה מפרי בטנה. ומנגד החתן העילוי, בן נינו של הרב הגאון, רבי מנדל מקוזניץ. יפה תואר, בן פורת עלי עין, בנות צעדה עלי שור. ככה יעשה לחתן וכלה שהקדוש ברוך הוא חפץ ביקרם. מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים. והחתן ייפול על צוואר הכלה בשמחה, ויחבקה ויענגה, יד אל יד, פה אל פה, ויהיו לבשר אחד. כמו שנאמר "והפיל שלשל את החדק אל הבאר..."
 אלקה: חדל, אלחנן...

מקהלה: קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה
דיצה וחדווה, אהבה ואחוה, שלום ורעות, גילה וצהלה

הקרואים רוקדים. בתום הריקוד שרה המקהלה שיר נוסף.

מקהלה: ופתאום תקיעת שופר

והנה דינם נגזר

שכינה ביניהם,

או מוות חייהם.

יודיל מתחיל בטקס. אברך מגיש לו כוס יין. זיסל נראה כמי שחרב עליו עולמו.

יודיל: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן.

קהל: אמן!

יודיל: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציוונו על העריות,

ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין...

קהל: אמן...

יודיל: ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין.

קהל: אמן...

יודיל מושיט את גביע היין לזיסל. לפתע מבחין זיסל בעזריאל העומד לידו מתחת

לחופה. עזריאל נראה כמובן רק לעיניו.

יודיל: החתן והכלה ישתו מן הכוס...

עזריאל: אל תשתה, זיסל... (זיסל איננו נוטל את הגביע)

יודיל: (חוזר) החתן והכלה ישתו מן הכוס...

עזריאל: (לזיסל) אם אין אתה שותה, אין הברכה מתקיימת ואין הקידושין תופסין...

יודיל: שתה, זיסל... (זיסל לוגם מן היין) ועכשיו ישקה החתן את הכלה...

זיסל מעביר את הגביע לידי אסתר'ל. עזריאל עוצר בעדו.

עזריאל: רוצה אתה בה, זיסל? רוצה אתה בה?
אלקה: הזדרז, יודיל...
יודיל: ועכשיו ייטול החתן את הטבעת ויאמר: הרי את מקודשת לי בטבעת זו, כדת
משה וישראל... (מאיץ בזיסל) הרי את מקודשת לי...
עזריאל: כל עולמך תלוי ועומד עכשיו במילה אחת...

זיסל נבוך ומבולבל.

שמואל: מה קורה לו לחתן, רבי? אולי נכנס בו דבר מה...
יודיל: (מאיץ בו) הרי את מקודשת לי...

זיסל אווז את הטבעת בידו, אך מהסס.

עזריאל: אמור "לאו"...
שמואל: שד נכנס בו, רבי...
אלחנן: שד?! איפה? כאן? ואולי כאן? ואולי כאן?!
אלקה: ששש...
יודיל: (בתקיפות) הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל...

זיסל עונד את הטבעת על אצבעה של אסתר'ל.

זיסל: הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל...

עזריאל מסיר את ההינומה מפניה של רייזלה, ומשליך אותה על הרצפה.

עזריאל: **(לזיסל)** רודף אני אותך בכל אשר תפנה, זיסל. בשבתך בביתך, ובלכתך בדרך, ובשכבך ובקומך. עוכר אני את כל מחשבותיך, ומקלקל את כל שמחותיך. לא תהיה לך מנוחה עד שאתה עומד ומגרש אותה... **(פונה ויוצא)**

זיסל מתעלף. אלקה תומכת בו שלא ייפול. יודיל נחליץ להציל את המצב.

יודיל: **(בחיפזון)** מקודשת! ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא פרי הגפן. ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו. ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם יוצר האדם...

פייביש: הכוס... **(מציב כוס תחת רגלו של זיסל ושובר אותה)**

אלקה: מזל טוב. מזל טוב.

קהל: מזל טוב. מזל טוב...

המנגנים פוצחים בנגינה. אלקה ויודיל נושאים את זיסל המעולה על כתפיהם, וכולם יוצאים מן הבמה.

אלחנן: **(קורא אחריהם)** ושכרי, רבנית? מה יהיה עליו?! הרי חתן וכלה שאינם גומלים למי ששימח אותם ביום חופתם, לא יזכו לשמחה כל ימי חייהם. רבי יודיל... **(חוזר ופונה לקהל)** ועד ששבה אליו רוחו של החתן הזה, שומעים אתם את המעשה בחתן ההוא שגילה בליל חופתו כי הכלה מעוברת. הפציר בה וגילתה לו שהגביר כפה אותה. עם שחר נזעק החתן אל הגביר לתבוע את עלבונו. התודה הגביר ואמר: את הנעשה אין להשיב. חשוך בנים אני. אם תלד הכלה בת, אתן לך שנה על שולחני. אם תלד בן, אתן לך שנתיים. התרצה החתן. כשפנה ללכת, ביקש ממנו הגביר שינהג במתינות בעת התשמיש, שחלילה לא מפילה הכלה את העובר. אמר החתן: אל דאגה. אם נופל העובר, אני מביא אותה אליך, ואתה מעבר אותה שוב... **(צוחק)**

תמונה מס' 3

לילה. ביתם של זיסל ואסתר'ל.

אלחנן: ששש... לילה. הלבנה כבר עלתה. ביתם של זיסל ואסתר'ל. חדר המיטה.

נכנסות אלקה ואסתר'ל. אסתר'ל לבושה בכתונת לילה לבנה מקושטת בתחרה, נושאת דלי בידה. אלקה מקיפה את המיטה ומפזרת תחתיה אבקה לגרוש שדים.

אסתר'ל: (מתקשה לשאת סרחון האבקה) חותנת... הריח...
אלקה: סגולה בדוקה היא. בשל ריחה של אבקה זו נרתעים מפניה כל השדים והמזיקים,

אסתר'ל. בפרט אותם שדים של פריצות וזימה, שאורבים לחתן כלה בליל החופה. מתחת לכרית הנחתי קווצת שיער של כלב שחור נגד הסיטרא אחרא, ומתחת לסדין ערלת תינוק שהיא סגולה נגד חלישות. ונזהרת את שאין אלה נגלים לעיניו של זיסל גם לאחר התשמיש...

אסתר'ל: כן, חותנת...
אלקה: והעיקר שלא תחלוף במוחך מחשבת זימה. שמחשבה מעין זאת עלולה חלילה להחריד אותו, את זיסל. ואם בכל זאת נדמה לך שמחשבה זימה חולפת במוחך, אמרי מיד ג' פעמים "שמע ישראל". ג' פעמים.

אסתר'ל: כן, חותנת...
אלקה: ואם נדמה לך שחולפת חלילה מחשבת זימה במוחו של זיסל, עצמי את עיניך, ואמרי בלבך את ד' אותיות השם המפורש. ד' אותיות.

אסתר'ל: כן, חותנת...
אלקה: ועשי הכל לחזק את ליבו. שנפשו רכה... (מתוודה) ואין הוא רגיל בנשים. מיום שעמד על דעתו, כל מאודו בתורה...

אסתר'ל: כן, חותנת...
אלקה: ואם ירצה לחבק אותך, הסבירי לו פנים. גם צדיקי עולם אהבו לחבק את נשותיהם...

אסתר'ל: כן, חותנת...

אלקה: והישמעני לו ברצון ובלי פחד, בתי. לא לחינם העניק לך השם יתברך כל מה שצריך לקיום המצווה. ואם רואה את שנוקק הוא לעזר כנגדו, אין את נבוכה, ו... (לוחשת על אוזנה של אסתר'ל)

אסתר'ל: (מופתעת) מה?! (אלקה לוחשת שוב על אוזנה) ככה?!
אלקה: ככה. ואם חס ושלום, עדיין אין הוא... (לוחשת על אוזנה) אל תהססי ו... (לוחשת על אוזנה)

אסתר'ל: ככה?!
אלקה: אפילו נשות הצדיקים הגדולים נוהגות ככה. והשם יתברך יגמול לך ותזכי לבנים... (מנשקת אותה, פונה לצאת, אך חוזרת) ובקערה יש מים. שלא ירד בבוקר מן המיטה בלי נטילת ידיים...

היא מנשקת אותה שוב ויוצאת. אסתר'ל נשארת לבדה.

אלחנן: בחוץ כל העיירה ערה. נשים וגברים זקנים וטף יושבים בבתיהם, עוצרים את נשימתם, מאזינים להד פסיעותיו של החתן העושה דרכו אל כלתו.

נכנס זיסל, לבוש בקפוטתו. הוא מהסס. היא מתבוננת בו.

זיסל: מזל טוב.
אסתר'ל: מזל טוב גם לך.
זיסל: צר לי אסתר'ל שביישתי אותך מתחת לחופה...
אסתר'ל: לא בי האשם, זיסל. הרוח הוא שהסיט את ההינומה...
זיסל: ראיתי. (שתיקה)
אסתר'ל: ואני ראיתי שלא רצית בי. ולבי אומר לי שגם עכשיו אין אתה רוצה בי.
זיסל: איך יכול אני שלא לרצות בך ואת מקודשת לי?
אסתר'ל: (נואשת) מחל לי, זיסל, שגם אותי לא שאלו לרצוני. נהגתי כמו כל בנות ישראל. מרגע שנחתמו התנאים התפללתי לשם יתברך שיעשה ותרצה בי...
זיסל: אל תבכי, אסתר'ל. ודאי שרוצה אני בך. הרי מצווה שאינה נעשית ברצון, אינה מתקיימת. ולשמח לב אישה מצווה גדולה היא, ומוכן אני ומזומן לקיים אותה...

אסתר'ל: גם אני מוכנה ומזומנה...

היא אוחזת בידו, מנשקת אותה, ואחר כך מסירה ממנו את הקפוטה. הוא נבוך. אור עולה על עזריאל, הנראה רק לעיניו של זיסל הנדהב.

עזריאל: בשל מה אתה משתהה?

אסתר'ל: אין אתה צריך לחשוש ממני, זיסל. שמבטיחה אני להיות כנועה וצייתנית. לא תשמע ממני טרוניה. אקפיד על קלה כחמורה... **(מפשיטה אותו)**

עזריאל: נו, ובבית הכסא כבר היית? שאם תזדווג כשצריך אתה להטיל מים, ייולדו לך משתינים במיטה.

זיסל: **(לעזריאל) די, עזריאל... (אסתר'ל תמהה. זיסל פושט את בגדיו) מוטב שאשאר בטלית קטן...**

עזריאל: אם אינך יכול, אמור לה לעשות בך כפי שנוהגות נשות הצדיקים... **(בלחש)** מעשה רחב בפיה...

זיסל: **(בכעס) די, עזריאל. חדל!**

אסתר'ל: מה קרה? **(זיסל שותק)** אל תראה בי שאני תאוותנית, זיסל, שכל חפצי הוא שתרצה בי.

זיסל: הרי אמרתי לך שרוצה אני.

עזריאל: אין אתה רוצה בה. על כורחך נכנסת איתה לחופה, על כורחך אתה משיח עמה, ובעל כורחך גם תזדווג איתה.

זיסל: **(מבחיך לפתע שהכיפה איננה על ראשו)** הכיפה. איפה כיפה זו שלי?

אסתר'ל: הנה היא. **(נוטלת את ידו ומניחה אותה על שדה)**

זיסל: **(לאסתר'ל)** חכי. אסור לו לאדם לבוא אל אישתו, עד שישדלנה תחילה בדברים.

אסתר'ל: כבר משודלת אני...

זיסל: אסור לו לאדם למלא תאוותו. עליו לקיים את המצווה כמי שכפאו שד...

אסתר'ל: אין בי תאוה, אלא כדי שאתה תתאוה לי.

זיסל: **(בהיסוס)** הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות תשמיש כפי שציווני השם יתברך

שמו. **(מתבק אותה, ואחר כך גוהר עליה)**

עזריאל: ברגע אחד איבדת את כל עולמך, זיסל. מאוסה היא כבר בעיניך. על פיה. על לשונה. על מתניה. על זיעתה. על ליחתה ועל נידתה. לא תרצה בה לעולם. שנוא תהיה עליה, ושנוא תהיה על עצמך, עד אחרון ימך. (יוצא)

תמונה מס' 4

לילה. מוסיקה. עזריאל נוטל את מזוודתו ויוצא אל רחובות העיירה. הוא צועד דרך ארוכה עד שהוא מגיע אל שוק העגלות.

אלחנן: (לקהל) שוק העגלות בפראמפול. לילה. צפרדע מקרקרת מרחוק. על הברוש תנשמת. עגלה שהגיעה מוורשה חונה בודדה בפניה, שני סוסיה נוחרים בעמידה. בן בלי בית מחטט בערמת אשפה. חסיד הנוסע אל נפקנית מסתתר בתוך מעילו... (פוגש בעזריאל) שלום עליך, רבי עזריאל. אנא מועדות פניך באישון לילה? עזריאל: לאן שיוליך אותי קול השמים... אלחנן: לאן שיוליך אותך קול השמים?! נו, נו. אולי לא הולך אתה אחרי קול השמים, אלא אחרי קול היצר? עזריאל: הולך אני לטריסק. אלחנן: לטריסק? אי, אי... כמה טוב להיות רווק בלא עולה של אישה. יכול אתה להשביע את יצרך בכל מקום בעולם. בטריסק, בזאמושץ, אולי אפילו בוורשה... עזריאל: הנח לי, אלחנן... אלחנן: אז הלילה נוסע רבי עזריאל לטריסק אחרי אישה שייצרו נוהה אחריה? עזריאל: לא, אבל אם אמרת זאמושץ, אולי אסע לזאמושץ. אלחנן: יש לך אישה גם בזאמושץ? אי, אי, אי. נו, אם יש לך אישה גם בטריסק וגם בזאמושץ, מה הפלא שרבי יודיל גירש אותך... (צוחק) ואם ביצר עסקינן, האם שמעת את המעשה בשלושת האברכים והרבנית מקוצק? עזריאל: לא. לא שמעתי.

אלחנן: לא שמעת?! שומו שמיים. ובכן, בליל חורף אחד התחממו שלושה אברכים ליד התנור בבית המדרש. אמר הראשון: ריבונו של עולם, מי יתנני ואשכב בעולם הבא ליד משה רבנו עליו השלום. אמר השני: מי יתנני ואשכב בעולם הבא ליד הרמב"ם עליו השלום. אמר השלישי: מי יתנני ואשכב בעולם הבא ליד הרבנית מקוצק. נדהמו חבריו. הרי הרבנית מקוצק עודנה חיה. אמר האברך: ומה אני? מת? (צוחק. עזריאל שותק)

תמונה מס' 5

בוקר. זיסל ואסתר'ל עדיין במיטה. נכנסת אלקה.

אלקה: מזל טוב! שתזכו לבנים, לבני בנים, לשילשים ולריבעים, ושתזכו להכניס את כולם למצוות ולהעמיד לכולם חופות. (פונה לאסתר'ל) אסתר'ל יקירתי... (שואלת משהו בלחישה על אוזנה)

אסתר'ל: כן, חותנת... (אלקה לוחשת שואלת נוספת על אוזנה) כן חותנת...
אלקה: (בחיוך גדול לזיסל) יישר כוח, זיסל...
זיסל: (רומז לאלקה לצאת) השעה כבר מאוחרת, אימא. נחפז אני לבית המדרש...
אלקה: חג לנו היום, זיסל. אביך אסר על החתנים ללכת לבית המדרש שבעה ימים אחרי החופה.
זיסל: אין אני מתבטל מתורה אפילו יום אחד.
אלקה: עליך לשבת ולשמח את אישתך...
אסתר'ל: אם חשקה נפשו בתורה, ילך לבית המדרש.
זיסל: הניחי לי ואלבש את בגדי.
אסתר'ל: ובמחילה, גם עלי ללכת למקווה...
אלקה: הפה שאסר, הוא שיתיר, זיסל. אם רצונך ללכת לבית המדרש עליך לבקש את רשות אביך...
זיסל: אין אדם מבקש רשות ללמוד. גם לא מאביו. ועכשיו הניחי לי ללבוש את בגדי...
אלקה: ואף על פי כן הולכת אני אל אביך. אם אין הוא מתיר לך במו פיו, אין אתה הולך...

היא יוצאת. אסתר'ל מתלבשת ומביאה לזיסל את קערת המים. זיסל נוטל את ידיו.

אסתר'ל: הולכת אני לטבול, זיסל, ומביאה לך את ארוחתך לבית המדרש...

זיסל: תודה.

אסתר'ל: והנה גם תפילין אלה שלך... **(מניחה אותם לידי ומנסה לחבק אותו, אך חשה בהיסוסיו)** אישה טובה אהיה לך, זיסל. אין אני למדנית גדולה, אבל מה שצריכה אישה לדעת, יודעת אני. ואקים לנו בית, ואלד לך ילדים הרבה. ולא אתבע מאומה בשבילי, מלבד שתרצה בי... **(זיסל איננו עונה)** יהי כן. גם זאת לא אבקש עוד... **(מקרבת אליו את בגדיו)** והנה בגדיך, זיסל...

נכנס יודיל. ונוטל את בגדיו של זיסל מידי אסתר'ל.

יודיל: לכי לטבול, בתי... **(אסתר'ל יוצאת)** שומע אני מאמך שמבקש אתה להמרות את פי. אוסר אני עליך ללכת לבית המדרש. ואוסר אני עליך לפגוש בעזריאל. אין אתם לומדים עוד בחברותא עד שגם הוא נושא אישה.

נכנסת רייזלה. היא נרגשת וכואבת.

רייזלה: הוא עזב...

יודיל: מי?

רייזלה: עזריאל. עזריאל עזב. בדרכי לכאן ראיתי אותו בשוק העגלות וצוררו בידו. **(ליודיל)** הרי אמרת שמדבר אתה איתו? למה גירשת אותו?

יודיל: לא גירשתי אותו...

זיסל: בשוק העגלות הוא וצוררו בידו?

רייזלה: **(ליודיל)** במה חטא הוא לך? במה חטאתי אני?

יודיל: לא גירשתי אותו...

רייזלה: הרי יודע אתה שאין לי חיים בלעדיו...

רייזלה פונה לצאת. יודיל פונה אחריה. הוא מבחין בזיסל הפונה להתלבש.

יודיל: אין אתה יוצא אחריו. יושב אתה בביתך שבעה ימים ומפייס את אישתך עד ששכינה מתרצה ושורה ביניכם... (יוצא אחרי רייזלה)

זיסל נשאר לבדו. הוא מתלבט רגע ארוך. אח"כ פונה אל ארון בגדיה של אסתר'ל, נוטל שמלה ולובש אותה, מכסה את ראשו במטפת, נוטל סל ויוצא.

תמונה מס' 6

שוק העגלות בפראמפול. עזריאל ישן על צרורו. אלחנן ישן לידו. נכנס זיסל לבוש כאישה. הוא פונה אל עזריאל בלחישה כדי לא להעיר את אלחנן.

זיסל: רבי עזריאל? רבי עזריאל?

עזריאל: כן?

אלחנן: (התעורר) צפרא טבא, גבירותיי ורבותיי. את האישה מטריסק, או מזאמושץ?

זיסל: מה?! לא, לא. אני מטומאשוב.

אלחנן: (לעזריאל) יש לך אישה גם בטומאשוב?!!

עזריאל: מי את? מה רצונך?

זיסל: דבר לי אליך...

עזריאל: אלי?

אלחנן: אולי אלי?

זיסל: (לאלחנן) יסלח לי אדוני וירחק מכאן.

אלחנן: לא איש כמוני ישאיר אברך מפראמפול ואישה מטומאשוב לבדם.

זיסל: אדוני ירחק מכאן, ומיד.

אלחנן: הנה רחקתי. (הצידה) ונעשיתי כולי אוזן.

עזריאל: מי את?

- זיסל : **(בלחש)** אין אתה מכיר אותי?
 עזריאל: זיסל?! מה לך בבגדי אישה?
 זיסל: כדי לדבר איתך...
 עזריאל: בבגדי אישה?
 זיסל: אבי אסר עלינו להתראות, ומוכרח הייתי...
 עזריאל: אין לנו מה לדבר עוד...
 זיסל: אינך יכול ללכת מכאן, עזריאל. אין בעיר זו מי שיכול אני ללמוד איתו...
 עזריאל: אתה חזרת כך מתקיעת כף שלנו ונשאת אישה, ו...
 זיסל: **(לא לחנן שהתקרב)** אדוני ירחק ממני, לפני שיראה את נחת זרועי... **(לעזריאל)**
 אנא, עזריאל. אין דבר טוב יוצא מתוך מריבה. הישאר. חייב אני למהר לביתי.
 אסתר'ל תשוב עוד מעט מן המקווה...

נכנסות רייזלה ואלקה בידיהן סלים. רייזלה מבחינה בעזריאל ונדהמת. את זיסל הן אינן מזהות. זיסל המבוהל עד מוות עושה הכל להסתיר את פניו.

- רייזלה: **(נדהמת)** עזריאל! משיח הוא עם אישה בשוק!
 אלקה: אולי קונה הוא ממנה דבר מה לצורכי נסיעתו.
 אלחנן : אין הוא קונה ואין היא מוכרת. זאת היא אשתו מטומאשוב.
 רייזלה: אישתו?!
 אלחנן: שמעתי בת קול אומרת שיש לו נשים גם בטריסק ובזאמושן.
 אלקה: הניחי לו, רייזלה. די לך בצער שכבר הצטערת...
 רייזלה: **(לעזריאל)** יש לך אישה בטומאשוב ואיש לא ידע?! כל הימים האלה התאבקת בעפר רגליו של אבי ורימית אותו?
 עזריאל: לא, רייזלה, במחילה...
 רייזלה: הרי ידעת כמה אני מתענה בגללך. למה הנחת לי להתייסר ככה? וכי אין בך לב?
 עזריאל: אין היא אישתי, רייזלה. מעולם לא הייתה לי אישה. **(בהיסוס)** אלמנה היא.
 מוכרת היא ספרים מירושת בעלה המנוח...
 אלחנן: ואני אומר, אישתו היא. לולא כן, לא היה מלחש איתה מחשש ייחוד. **(לזיסל)**
 ספרי לה מי את...

- אלקה: בואי נלך, רייזלה...
- רייזלה: (לזיסל) אישתו את, או שאין את אישתו?
- אלקה: ודאי שאין היא אישתו. לו רצה אישה, היה משתדך לך. (לעזריאל) ואתה, לא די בייסורים שהבאת עליה, שאתה עוד מתרועע לעינייה עם נפקנית בשוק?
- אלחנן: נפקנית?! (לזיסל) במחילה, גבירתי. לא שמעת? הרבנית אומרת שנפקנית את...
- זיסל: (בלחש) בלום פיד, נבלה...
- אלחנן: נבלה?! (לאלקה) לא שמעת, רבנית? אישה זאת אומרת שנבלה את...

אלקה מניפה לעברו את הסל שבידה והוא נרתע מפניה.

- רייזלה: (לעזריאל) עכשיו יודעת אני מדוע לא רצית בי. לא מחמת מום שבי. אלא מחמת מום שבך. שנוכל אתה...
- אלקה: חדלי, רייזלה!
- עזריאל: אנא, רייזלה. האמיני לי. אין היא אישתי. קונה אני ספר ממנה...
- רייזלה: ספר?! אייה הספר? אייהו? אמור לי, אייה הספר? (לאלקה) אפילו אין היא אישתו, אין אני רוצה בו עוד. רואה אני אותם מדברים זה אל זה כמי שרגילים זה בזה...
- עזריאל: במחילה, רייזלה. אין אני מכיר כלל אישה זו, והיא זו שפונה אלי, ובשל כבודה אין אני...
- רייזלה: וכבודי? כלום הוא בעיניך?! אמרת לאבי שאין אתה רוצה בי כדי שלא להתבטל מתורה, והנה מתבטל אתה מתורה כדי להשיח בשוק עם אישה שאין אתה מכיר.
- עזריאל: לא כך הוא, רייזלה...
- אלקה: (לעזריאל) בלום פיד וסע מכאן. (לרייזלה) בואי נלך.
- רייזלה: אין את צריכה עוד להאיץ בי... (יוצאות)
- אלחנן: נו, רבי עזריאל. רואה אתה מאיזו צרה נחלצת בזכותי?

- עזריאל: **(לבדחן) פזר רגליך, אלחנן...**
- אלחנן: ושכר טרחתך?
- זיסל: לך! **(מניף עליו את סלו)**
- אלחנן: אם לא שכר טרחה, לפחות שכר שתיקה...
- עזריאל: לך!!! **(מסלק אותו בבעיטה. ופונה לזיסל)** אין אנחנו יכולים לעמוד ולהשיח כך, זיסל. אנשים, אוזניהם כרויות ולשונם קלה. הנה עגלה הנוסעת ללובלין. חייב אני לנסוע מכאן...
- זיסל: אם נוסע אתה, נוסע אני איתך...
- אלחנן: גם אני נוסע איתך...
- שניהם: לך מכאן!!! **(אלחנן נרתע ומתרחק)**
- זיסל: עזריאל! עזריאל! חכה...
- עזריאל: איך תיסע איתי בבגדי אישה? מה נאמר אם ישאלו עלינו?
- זיסל: איש ואישה אנחנו. מי ישאל?
- עזריאל: ואסתר'ל? מה יהיה עליה?
- זיסל: חברותא שלנו יקרה לי ממנה.
- עזריאל: כבר קידשת אותה לאישה...
- זיסל: עוזב אני אותה למענך, עזריאל...
- עזריאל: אין אני רוצה עוד שתעשה למעני מאומה... **(יוצא)**
- זיסל: חכה, עזריאל. חכה... **(יוצא אחריו)**
- אלחנן: **(קורא אחריהם)** חכו. דבר לי בלובלין. חתונה. לא חתונה. הלוויה. הנה אני בא...

תמונה מס' 7

ביתם של זיסל ואסתר'ל. נכנסות אלקה ורייזלה מעבר אחד. יודיל נכנס מן העבר השני.

- אלקה: אין הוא במקווה ואיננו בבית הכנסת.
- יודיל: גם לא בבית המדרש.

אלקה: כאילו בלעה אותו האדמה.

נכנסים אסתר'ל ושמואל איסר. אסתר'ל מדוכאת ומיואשת.

- שמואל: אין זאת אלא ששבוהו שדים...
 יודיל: שששה!
 שמואל: שעוד מתחת לחופה הרגשתי בהבל פיהם של שדים שהתרוצצו סביבו...
 יודיל: **(בכעס)** שששה...
 אלקה: הרב אמר שששה!
 שמואל: שמא צריך לבדוק את המזוזות? הרי לא הייתה לו קפיצת דרך לארץ הקודש.
 אולי חלה? אולי הלך לשאול בעצת הרופא מחמת החלישות שתקפה אותו?
 אלקה: לא הייתה בו שום חלישות!!
 שמואל: רק שלא נפלה עליו מרה שחורה, והטביע עצמו בנהר.
 אלקה: לא נפלה עליו מרה שחורה!!
 שמואל: **(לאסתר'ל)** ואולי שקע בספרים אסורים? אולי היו בו מחשבות של גאולה והסתפח לכת של שבתאים?
 יודיל: חס וחלילה...
 יודיל: **(לאסתר'ל)** לא ראית בו סימנים? לא עשה מעשה משונה?
 אסתר'ל: לא.
 אלקה: **(לאסתר'ל)** ולא נפלה ביניכם שום מריבה, אסתר'ל?
 אסתר'ל: **(נפגעה)** לא...
 יודיל: **(מבין)** אולי הסתפח אל עזריאל בן חנה ולומד הוא איתו בחשאי?
 אלקה: עזריאל בן חנה עזב בלעדיו. נסע ללובלין אישה משונה בשמלת יום טוב...
 אסתר'ל: **(נדהמת)** נסע ללובלין? עם אישה בשמלת יום טוב?!
 אלקה: וכי מה בכך, אסתר'ל?

אסת'ר'ל: (חונקת את בכייה) לא כלום. מאומה. רק שפתאום נפלה עלי חרדה, שמא... אין זאת אלא שדעתי השתבשה...

יודיל: (לאלקה) מהרי והכיני לי את צרורי. אסע אחרי עזריאל ללובלין. (בנחישות) מהרי...

תמונה מס' 8

שוק העגלות בלובלין. מוסיקה. עוברים ושבים חוצים את הבמה.

מקהלה: לובלין העיר הומה אנשים.
זקנים, ילדים, גברים ונשים,
נערות, נערים, בתולות אברכים,
כל אלה בלובלין העיר.

אלחנן: נער קטון יכול לבוא ללובלין, לחלל שבת בפרהסיה, ואיש לא ישאל מי אביו...

מקהלה: רחובות, סמטאות, חצרות, בניינים,
מרתפים, חדרים, עליות, קיטונים,
ארמונות, מלונות, פונדקים, מחסנים,
כל אלה בלובלין העיר.

אלחנן: נערה קטנה יכולה לבוא ללובלין, להיות נפקנית, ואיש לא ישאל מי אימה...

מקהלה: שווקים, חנויות, רוכלים, דוכנים,
אורחים פורחים, תיירים, ונוסעים,
מרכבות, עגלות, קרונות וסוסים,
כל אלה בלובלין העיר.

אלחנן: תלמיד חכם יכול לבוא ללובלין, ולהתפקר בה, ואיש לא ישאל מי רבו...

תופרות, חייטים, קצבים, רצענים,
נגרים, נפחים, דייגים, בלנים,
סופרי סתם, סנדלרים, שמשים, רבנים,
כל אלה בלובלין העיר.

אלהנן: איש ואישה יכולים לבוא ללובלין, לשכור בה דירה, ואיש לא יפשפש במעשיהם.
מקהלה: שניהם ירדו מן העגלה,
צרורו בידו, סלה בידה,
היא לא ידעה, הוא לא ידע,
שעכשיו רק מתחיל המסע...

תמונה מס' 9

חדר בביתם של אלתר ופרומה. נכנסים אלתר, עזריאל וזיסל. זיסל בבגדי אישה.

אלתר: אז ליסטים שדדו אתכם? בלובלין? ולקחו הכל?
עזריאל: לא בלובלין, רבי אלתר. בדרך ללובלין.
אלתר: נו, מילא. מחר תעלה לתורה ותברך הגומל. לקחו הכל אתה אומר?
עזריאל: מלבד צרור זה שבידי, והסל שבידי זיסה אישתי...
אלתר: נו, מילא. זו הכירה. זו הקערה. זה דלי המים. בעוד דק מכניסה לכם פרומה אשתי כרים וכסתות. שלושה זלוטי.
עזריאל: שלושה זלוטי?
אלתר: מראש.
עזריאל: הרי שדדו אותנו. בעוד כמה ימים נמצא לנו מלאכה, ונוכל...
אלתר: מלאכה? אתה? ידים אלה שלך מעולם לא עשו מלאכה. וגם אשתך זיסה שתחיה יפה מכדי לטבול את ידיה במים צוננים לפרנסה. **(לזיסל)** נו, מילא. אני מקווה שהגברת לא ניזוקה, חס ושלום, בידי השודדים... **(זיסל נד בראשו בשלילה)**
עזריאל: יכול אני למצוא משרת מלמד. שלומד אני בישיבה כל ימי.
אלתר: מלמד?! מרוב ישיבות בלובלין יש לנו יותר מלמדים מלומדים.
עזריאל: יכול אני לשמש גם שוליה לסופר סת"ם או שוחט...
אלתר: אם אין בכליכם שלושה זלוטי, אין אתם שוהים כאן.
עזריאל: מחר אצא לשוק...
אלתר: שלושה זלוטי...

זיסל: (בקולו) יש לנו שעון... (עובר לדבר בקול אישה) יש לנו שעון, רבי אלתר, אותו לא גזלו הליסטים. שעון זהב שקיבל בעלי לאירושינו. (מראה לו) אלתר: שעון זהב? יפה, יפה. כשהגברת זיסה פוצה פיה היא מפיקה מרגליות. שיהיה לפיקדון. מחר בבוקר נמכור אותו, ותיתנו לי את שלושת הזלוטי...

טומן את השעון בכיסו. נכנסת פרומה. בידה כרים וכסתות.

פרומה: ישמור אלוהים. ליסטים. מזלכם שהגעתם ללובלין, שהיא עיר מְכַנְסֶת אורחים. מנין אמרתם שבאתם?
עזריאל: מצאנץ.
פרומה: מצאנץ? אחותי יְנַטֵּל עליה השלום הייתה גרה בצאנץ. נחמן ויספיש בעלה היה קצב. (לזיסל) לא שמענו ממנו עשר שנים. ולא מן הילדים. מה שלומם? (זיסל מהסס) ינטל מסכנה, לא עלינו, הייתה צדקת...
זיסל: גמורה...
פרומה: והבכור שלה עילוי...
זיסל: גאון...
אלתר: פרומה, הולכים...
פרומה: והבנות? נישאו? חיהל'ה שלה הייתה חיגרת קצת...
זיסל: כן... קצת...
פרומה: וטובהל'ה, גם היא חולנית הייתה.
זיסל: מאד חולנית...
אלתר: הולכים, פרומה...
פרומה: שמעתי מתופרת בצאנץ שתפרה הינומות לכלות, שנישאה היא למנקה ארובות...
זיסל: שמו היה... (מנסה להיזכר)
פרומה: ימח שמו וזכרו. שעזב אותה כעבור שנה, והשאיר אותה עגונה...
אלתר: דיים בצרות שלהם, פרומה, אל תטריחי אותם בצרות של אחרים. נו, מילא. מחר נמכור את השעון... (יוצאים)

זיסל ועזריאל נשארים לבדם. תחילה הם מהססים. הם מתבוננים זה בזה במבוכה.

אלחנן: הלילה ירד. הלבנה עלתה. בלובלין השתררה דממה. עוף לא צייץ. שור לא געה. עזריאל וזיסל לבדם בדירה. איש לא שמע. איש לא ראה...

זיסל ועזריאל נוטלים זה את ידיו של זה, עיניהם מושפלות. כעבור רגע הם מתחבקים. כעבור עוד רגע מתנתק עזריאל מזיסל.

עזריאל: די, זיסל. חדל.

זיסל: למה?

עזריאל: אינני יכול.

זיסל: למה?

עזריאל: יודע אתה שאין אנו מותרים זה לזה.

זיסל: יודע אני. אבל הלב תאב דווקא מה שאסור לו.

עזריאל: ואתה ידעת כל הזמן הזה שזהו מה שהלב תאב?

זיסל: לא. ואתה?

עזריאל: לא.

זיסל: עכשיו יודע אני. ועכשיו גם אתה יודע.

עזריאל: **(מתנתק מזיסל)** אבל איש אשר ישכב את זכר משכבי אישה, שניהם מות יומתו.

זיסל: וכי שְׁכַבְתָּ את זכר משכבי אישה?

עזריאל: חושש אני שלא נמלטנו הנה רק לשם שמיים...

זיסל: את הנעשה אין להשיב, עזריאל. נטשתי את אישתי. עברתי על "לא ילבש גבר

בגדי אישה"...

עזריאל: ואף על פי כן, יודע אני שעלי לקום מיד ולברוח...

זיסל: יכול אתה לברוח ממני, אבל אין אתה יכול לברוח מאהבה זו שבלבך.

עזריאל: **(בייאוש)** אהבה זו שבלב מקלקלת את השורה, זיסל...

זיסל: אם אהבה זו מקלקלת את השורה, אזי אין השורה צריכה להיות ישרה...

אור על אסתר'ל ורייזלה.

- אסתר'ל: הרי קידשת אותי מתחת לחופה, זיסל. גם בביאה קידשת אותי. שבעה ימים עברו מאז שהלכת ואינני יכולה לעצור בדמעותיי. שהלב בתוכי מלא, והמיטה לידי ריקה...
- רייזלה: אין אני רוצה באיש מלבדך, עזריאל. שאתה הוא שנועדת לי משמים. תן לי סימן והולכת אני אחרריך להיכן שהלכת...
- אסתר'ל: הרי ראית שריבוננו של עולם ברך אותנו באותו הלילה, וכל איבר שבך רצה בי. חכה אני שיברך אותנו שוב וגם נשמתך רוצה בי...
- רייזלה: ואתה מקדש אותי ובא אלי ויודע אותי, ועיניך רואות שאהבה גדולה ועצומה בי, שרחם שנתן בי ריבוננו של עולם מייחל לזרעך, ושכינה מגלה לנו את פניה...

עזריאל מתנתק מזיסל.

- עזריאל: אין אני יכול, זיסל. שרואה אני את מלאכי עליון מתבוננים בי אבלים וחפויי ראש, וסיעה של מכשפות מרקדות סביב חבית של זפת רותחת שהן מלהטות עבורי בגיהנום...

עזריאל יוצא בחטף מן החדר. חשכה על רייזלה ואסתר'ל. זיסל נשאר לבדו. הוא פורץ בבכי. כעבור זמן מה הוא נרגע. חוזר עזריאל.

- עזריאל: אין אני יכול איתך, זיסל... (מחבק אותו)
- מקהלה: איש אשר ינאף את אשת איש, אשר ינאף את אשת רעהו, מות יומת! איש אשר ישכב את אשת אביו, ערות אביו גילה, מות יומתו שניהם! איש אשר ישכב את כלתו, מות יומתו שניהם! איש אשר ישכב את זכר משכבי אישה תועבה עשו. שניהם מות יומתו! איש אשר ייקח את אישה ואת אימה זימה היא, באש ישרפו אותו ואותן! איש אשר ייתן שְׁכָבְתוֹ בבהמה מות יומת, ואת הבהמה תהרגו! ואישה אשר תקרב אל בהמה לרבעה אותה, והרגת את האישה ואת הבהמה! מות יומתו דמיהם במ! מות יומתו דמיהם במ!
- עזריאל: השם יתברך יסלח לנו... (מתנשקים)

תמונה מס' 10

שוק העגלות בלובלין. אלחנן פונה לקהל.

אלחנן: שוק העגלות בלובלין. עגלה מגיעה מבילגוריי. רבי יודיל יורד ממנה. צרורו בידו. תשוש מתלאות הדרך. לפני שבועיים יצא מפראמפול לצאנץ, ומצאנץ לזאמושץ, ומזאמושץ לבילגוריי ומשם ללובלין. קומתו שחה מדאגה. עוד בטרם מצא מניין לשחרית, פונה הוא אל העגלונים ושואל אודות אברך מפראמפול ואישה משונה שנסעה עמו. ובמי הוא פוגש?

יודיל: (לאלחנן) הגיע לאוזני שנסעת לכאן בעגלה עם עזריאל בן חנה...

אלחנן: אני?!

יודיל: (מושיט לו מטבע) הולך אותי אליו...

תמונה מס' 11

בוקר. דירתם של זיסל ועזריאל. זיסל לבדו, בבגדיו התחתונים, עטוף בטלית גדולה, מתחיל להניח תפילין. לפתע הוא שומע את קולה של פרומה.

פרומה: זיסה... זיסה חביבתי... זיסה...

זיסל: (ממהר להסתיר את התפילין, וללבוש את בגדי האישה) רק רגע, פרומה...

פרומה: מה לך שאת מתמהמהת, זיסה? וכי מסתירה את אוצר? או שמא מושחת את אֶת פנייך באותה משחה שמרבה את יופייך? נו, זיסה. היום קצר והמלאכה מרובה...

זיסל: עוד רגע אחד...

פרומה: הבאתי לך פמוטים לשבת. וגם כלים להטליא חור שבקפוטה של בעלך, שיחיה.

זיסל: (מכניס אותה) סלחי לי בטובך, פרומה, שהתנמנמתי. אין זאת אלא שהבטלה מביאה אדם לידי עייפות. בעלי השכים לבית הכנסת לומר הגומל ומחכה אני שישוב...

פרומה: ולוואי ששלי לא ישוב. **(זיסל מופתע)** מה ששומעת את. ה"ימח שמו" לקח אותי מבית אבי בעל כורחי. חמש שנים לא ילדתי לו, לכילי הנבזה הזה. כל חודש שלא התעברתי, הכה אותי עד שצררתי כבהמה אצל השוחט. יום אחד התעשתתי והלכתי אל הרבי, שנתן לי קמע, ומאז ילדתי לו ששה זכרים רשעים וקמצנים כמו אביהם.

זיסל: שהשם יתברך יענה גם לתפילותיי.

פרומה: אמן ואמן. כן יהי רצון. צעירה את ובריא. וכל איבר שבך שלם ומונח על מקומו. יודעת את למה חנן אותך השם יתברך בחן ויופי כאלה? יודעת את? **(זיסל נבוך)** משום שרצה לקשט את עולמו בילדים טובי מראה. במוצאי שבת אחרי ההבדלה, אקח אותך אל המקווה. תיטהרי, ותקבלי ברכה...

זיסל: לא, לא. במחילה. אין אני צריכה למקווה. ש... **(מכחכת בגרונו)** יודעת את... אצלי מזה ארבע שנים... פסקה ה... יודעת את...

פרומה: הוסת? אדרבא ואדרבא. שלי פסקה לחמש שנים. אבל ניטהרתי וקיבלתי ברכה, והייתה לי עדנה. וכששוב יהיה לך אורח כנשים, תיעלם גם פלומה זו שמתחת לחוטמך, ותהיי יפה שבעתיים.

זיסל: אולי במוצאי שבת הבאה.

פרומה: למה לדחות מצווה? הרי עד מוצאי שבת הבאה, תזכי בעזרת השם לעוד מצווה. **(מגיעה לעיקר)** ואם עד שאת מתעברת, נכנס אצלך בעלי, ימח שמו, ומטריח אותך בדברי חלקלקות, אומרת את לי ואני נוזפת בו בראש חוצות...

זיסל: חס וחלילה!

פרומה: כבר היו דברים מעולם. לפני שנה השכיר הוא חדר זה ממש לאיש ואישה ש...

זיסל: **(שומע צעדים)** שה. שה. הנה בעלי בא.

פרומה: אדרבא ואדרבא. שישמע גם הוא...

אך היא יוצאת. עזריאל נכנס.

עזריאל: **(נכנס)** עם מי היית משיח?

זיסל: עם פרומה.

עזריאל: מה רצונה?

- זיסל: ראתה שאין אצלנו פמוטים, והביאה לנו משלה...
- עזריאל: נו?
- זיסל: מה?
- עזריאל: וכי למה אין אתה נושק לי?
- זיסל: חושש אני שמא מציצה היא בחור המנעול...
- עזריאל: ומה רואה היא? איש נושק לאישתו. (מתנשקים) מזל טוב. מצאתי לנו חנות...
- זיסל: חנות!?
- עזריאל: לדברי סדקית. אם ירצה השם ביום ראשון נעשה אני חנווני, ובראש חודש פודים אנו את שעונך מידי אלתר...
- זיסל: ואני, מה יהיה איתי?
- עזריאל: כשאני בחנות, לומד אתה בבית. וכשאני בבית המדרש, יושב אתה בחנות...
- זיסל: (נדהם) ואינני הולך יותר לבית המדרש!?
- עזריאל: ואיך תלך לבית המדרש בבגדי אישה?
- זיסל: יש בי מידות שאין בכוחם של בגדים אלה לשנותן, עזריאל. אינני אישה, ואין אני יושב כאן ומלהג עם פרומה.
- עזריאל: לכשירחיב ניקח לנו שוליה בחנות, ונלמד יחד בבית כל היום...
- זיסל: לובלין גדולה היא. ואם עוקרים אנו מבית זה לאחר, נפטרים אנו מעונשם של אלתר ופרומה, ויכול אני לחזור ולהיות מה שאני.
- עזריאל: ונגור יחדיו? שני גברים באותה דירה? הרי יסקלו אותנו באבנים...
- זיסל: נהיה שכנים בשתי דירות.
- עזריאל: אבל הרי רוצים אנו להיות שרויים יחד. לו נראיתי אני כאישה בבגדים אלה, לובש אני אותם בשמחה. נכון אני להתענות למענך לא פחות משאתה למעני.
- זיסל: עזריאל, רוצה אני לשבת בבית המדרש. להתאבק בעפר רגליהם של רבנים. ללכת לבית הכנסת. להתפלל במניין. לעלות לתורה. איש יהודי אני...
- עזריאל: בדלת אמותינו מתפללים אנו יחדיו בכל יום. וגם לומדים יחדיו. רק ברשות הרבים נוהג אתה כאישה. הרי גם אם אין אנו גרים באותה דירה, אין מניחים לנו להיות רווקים וללמוד בחברותא. אם לא יסקלונו באבנים, מגרשים אותנו מכאן, כפי שגרש אותי אביך. וגם שמחבב אני אותך בבגדים אלה, זיסל. שנאה אתה בהם יותר מאשר בבגדיך. וגם שם חדש זה שלך "זיסה" יפה לך ביותר...

זיסל: **(בכאב)** רואה אני שאין אתה רוצה בי. אישה רוצה אתה...
 עזריאל: חס וחלילה. רוצה אני בכך כמו שאתה. אבל אין שני רווקים מתעטפים בטלית אחת. אין אנו יכולים לחיות במחיצה אחת, אלא אם כל העולם חושב שאישה אתה...

עזריאל חש אשמה גדולה והוא אווז בזיסל ומחבק אותו. כעבור רגע מתנתק זיסל.

זיסל: פשוט את הקפוטה...
 עזריאל: לשם מה?
 זיסל: יש בה חור ומבקש אני להטליא אותה... **(נוטל את כלי התפירה)**
 עזריאל: אני אטליא אותה בעצמי.
 זיסל: לא תאהבני יותר, אם אני מטליא אותה?
 עזריאל: לא. בהן צדק שלא... **(מנסה ליטול מידיו את כלי התפירה)**
 זיסל: הנח לי. שכל תפר שעושה אני בקפוטה שלך, תופר גם אותך אלי. **(לפתע עוצר ומושיט לו מספריים)** גלח את ראשי...
 עזריאל: לשם מה, ריבוננו של עולם?
 זיסל: גלח את ראשי. אם נגזר עלי להיות אישה למענך, אהיה לאישה, ואעבוד את השם יתברך כאישה. ומקבל אני עלי ששיער באישה ערווה.

עזריאל נרגש מאד ומחבק אותו. מוסיקה. חשכה.

תמונה מס' 12

הרחוב שלפני ביתו של אלתר. נכנסים יודיל, אלתר ואלחנן.

יודיל: אומר אני לך אין זה יתכן...
 אלחנן: **(לאלתר)** אמרתי לך...
 אלתר: וכי למה זה אומר לך דבר שקר?

- יודיל: אותו עזריאל בא לביתך עם אישה!?
- אלחנן: **(ליודיל)** אמרתי לך...
אלתר: כן, רבי...
- יודיל: וגם אמר שאותה אישה אישתו היא?
אלתר: כן, רבי.
- יודיל: אין זה יתכן...
אלחנן: **(לאלתר)** אמרתי לך...
אלתר: יתכן גם יתכן. ואותה אישתו של אותו עזריאל אף נתנה לי לפיקדון שעון שאביה נתן לאותו עזריאל לאירוסייהם... **(מראה לו את השעון)**
- אלחנן: **(ליודיל)** אמרתי לך...
יודיל: **(מנסה להבין)** אביה של אותה אישתו? הוא נתן לו שעון זה? **(נותן לו שטר)**

תמונה מס' 13

חדרם של זיסל ועזריאל. זיסל תופר. נכנס יודיל. זיסל ממחר להסתיר את פניו.

- יודיל: אייה זיסל, עזריאל?
- עזריאל: זיסל?
- יודיל: זיסל בני, אייהו?
- עזריאל: אינני יודע, רבי...
- יודיל: **(לזיסל)** את אישתו!?
- עזריאל: כן, רבי...
- יודיל: וזהו השעון שקיבלת מאביה? **(מראה לו)** הרי שעון זה של זיסל הוא. שמו חרוט עליו. הפקדת שעון זה בידי בעל הבית, ואין אתה יודע אייהו?
- עזריאל: **(בהיסוס)** מכר לי זיסל שעון זה עוד בפראמפול.
- יודיל: הישמר לך, עזריאל. מדבר שקר תרחק. אייה זיסל? העודנו חי?
- עזריאל: אינני יודע, רבי. טרם צאתי מפראמפול מכר לי את שעונו, כדי שאמכור אותו בלובלין למחייתי.

- יודיל: ומה עשה בתמורתו? נסע מעבר לים?
 עזריאל: איני יודע, רבי.
- יודיל: שמא מסתתר הוא כאן באחת הישיבות? שאולי רציתם ללמוד בחברותא בספר הזוהר ובספרי האר"י הקדוש?
 עזריאל: חס ושלום.
- יודיל: **(בתקיפות)** אומר אתה אייחו, גם אם עבר עבירה. שכל המסייע חברו לדבר עבירה, כאילו הרגו. דבר! **(עזריאל נבוך, מושך בכתפיו. יודיל פונה לזיסל)**
 מי את, אישה? אישתו את? ממת? הרב יודיל מפראמפול אני. האם שמעת דבר אודות זיסל בני? **(זיסל פונה לצאת. יודיל חוסם את דרכו)** חכי! אין את יוצאת עד שתאמרי אייחו...
- עזריאל: אין היא יודעת מאומה, רבי. נבהלה היא משום ששוהה היא איתי בלי חופה.
 יודיל: בלי חופה?! **(נחלש ומתיישב על קצה המיטה)**
- עזריאל: **(בדאגה)** רבי! **(לזיסל)** מהרי והביאי כוס מים... **(ליודיל)** אכן כן. שוהה היא עמי בלי חופה, אך קידשתי אותה במילה, ועשינו תנאים, ומותרת היא לי. וחופה וברכות עורכים אנו בעוד מעט קט...

זיסל מביא ליודיל כוס מים.

- יודיל: **(לזיסל)** מנין את, בתי?
 זיסל: **(בהיסוס)** מטומאשוב.
 עזריאל: **(בהחלטיות)** מטומאשוב.
- יודיל: במה חטאת שמשפילה את כך את עינייך? **(זיסל שותק. יודיל תולש את מטפחתו מראשו)** זיסל... מה פשר הדבר הזה?
 זיסל: אין לי חברותא לתורה בלעדיו...
- יודיל: הרי איש יהודי אתה. ממת? צריך יהודי לבגדי אישה כדי ללמוד תורה? ממת? מניח יהודי אישה עגונה כדי לשבת בבית המדרש? ריבון כל העולמים, איך תתקיים תורה בלי יראת חטא? הרי זוהי מצווה הבאה בעבירה. השתבשה עליכם דעתכם?! הרי בן לילה איבדתם את חלקכם גם בעולם הזה וגם בעולם הבא...
 זיסל: אין חטא שאין לו כפרה, אבא...

- יודיל: רק אם תמשכו ממנו את ידיכם, ותתפללו לרחמי שמים!
- זיסל: מתפללים אנו לרחמי שמיים...
- יודיל: אבל תפילתכם אינה נענית, אם אין אתם מושכים ידיכם מן החטא...
- זיסל: אין אני יכול בלעדיו, אבא..
- יודיל: ואמך, מה יהא עליה? ואישתך? נשאת היא עגונה לעולם ועד?
- זיסל: נותן אני גט בידיך...
- יודיל: זיסל, בני, מחמל נפשי. הרי עתיד אתה להיות רב וגדול בישראל. כל זה בשל היצר הנורא הזה? יבוא יום ותעמוד לפני אבינו שבשמיים, והוא, יתברך שמו, עיניו רואות הכל, והוא ימדוד לך לפי מעשיך... (זיסל איננו מסוגל לשמוע את אביו והוא יוצא לרחוב. יודיל יוצא אחריו) אם חשקה נפשך ללמוד אתו בחברותא, יכול הוא לשוב לפראמפול. אין כבודי שווה בעיני כקליפת השום...
- זיסל: את הנעשה אין להשיב...
- יודיל: על דיברתי שאיני מוציא את דיבתכם רעה... (חש ברע, עוצר מתיישב)

בינתיים הבחין עזריאל בשעון שיודיל שכח בדירתם. הוא נוטל אותו ויוצא.

זיסל: (מגלה שיודיל מת) אבא...

עזריאל מצטרף אל זיסל. עוברים ושבים מתקהלים סביב הגופה. כעבר רגע ממהר עזריאל להרחיק את זיסל מן המתקהלים. חשכה.

סוף מערכה ראשונה

מערכה שניה

פרולוג

אלחנן: חלפו תשעה ירחים. אחרי שאביה נפטר, ואחרי שנקבר ואחרי שישיבה שבעה והתאבלה עליו, ועל אחיה שנעלם, ועל אהוב ליבה שעזב, נישאה רייזלה לפייביש, סוחר עשיר מלובלין, אלמן, וחשוך בנים. חתונה עגומה מזאת לא ראה איש מימיו. רייזלה המשיכה להתאבל גם כאשר פייביש לקח אותה לביתו בלובלין, אותה ואת אלקה אמה, וגם את אסתר'ל, גיסתה העגונה. אלא שלא רק רייזלה התאבלה. אלקה התאבלה על בעלה ועל בנה, אסתר'ל התאבלה על בעלה ועל עצמה, ופייביש התאבל על כך שאסף לביתו שלוש נשים אבלות. בקיצור, ששון ושמחה. ובכל אותם ימים היו זיסל ועזריאל דרים גם הם בלובלין, בביתם של רב אלתר ואישתו, ועושים בדוחק לפרנסתם בחנות קטנה לדברי סדקית...

תמונה מס' 14

חנות לדברי סדקית שכל תכולתה על דוכן אחד. זיסל יושב ותופר מלבושי ילדים. נכנס עזריאל, גמרא ביזו. (זיסל מדבר בגוף נקבה למרות שעזריאל פונה אליו בגוף זכר)

זיסל: מה הוא אמר? (עזריאל שותק) מה אמר הרב?

עזריאל: אמר מה שאמר. ולא מה שרצינו לשמוע.

זיסל: מה אמר?

עזריאל: שהמגלה בתורה פנים שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק בעולם הבא.

זיסל: כך אמרו חז"ל הרבה לפניו. אלא שלא פרשו מהו "שלא כהלכה".

עזריאל: פירושו שלא כשולחן ערוך.

זיסל: אבל כאשר אמרו חז"ל "שלא כהלכה" טרם נולד השולחן ערוך.

- עזריאל: **(בתסכול)** אני מביא לך דברי תורה, ואתה מביא לי מהרהורי לבך. נשמת אישה איננה יכולה לשכון בגוף של גבר. שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא, ברא בזוגות. שמים וארץ, חמה ולבנה, עולם הזה והעולם הבא, וגם איש ואישה. ועל כן אישה היא רק מי שהקדוש ברוך הוא עשאה אישה.
- זיסל: עשאה, פירושו בגוף. אבל מה על הנשמה? הרי טרם בואן לעולם מתרוצצות הנשמות לפני כסא הכבוד בלא סימן זכר או נקבה. אם ברדת נשמתי אל העולם נתן בי הקדוש ברוך הוא סימן נקבה, ואם מכוונת אני את תפילותיי אל השכינה שהיא הנקבה שבאלוהות, הרי מה ביני לבין אישה מלבד חומר? ולכן אפשר לגזור גזירה שווה ביני לבין אישה, ולכן מותרת אני לך...
- עזריאל: אבל אם אפשר לגזור גזירה שווה בינך לבין אישה, צריך אני לשאת אותך לאישה בחופה ובקידושין.
- זיסל: הוא שאמרת. מוכנה אני שתישא אותי לאישה.
- עזריאל: והוא שאמר הרב. שהמגלה בתורה פנים שלא כהלכה אין לו חלק בעולם הבא.
- זיסל: אין זאת אלא שאין אתה רוצה לשאת אותי לאישה.
- עזריאל: אינני רוצה משום שאין אתה אישה. ומפציר אני בך שאין אתה מדבר אלי בלשון אישה...
- זיסל: אבל הרי גוף זה אין הוא אלא לבוש לנשמה שנתן בי, שהיא נשמת אישה, ואתה, אינך נושא לאישה לבוש שלי אלא את נשמתי, ולכן אני מותרת לך...
- עזריאל: ומנין לך שנשמתך נשמת אישה היא?
- זיסל: משום שחשה אני כאישה... משום שאוהבת אני כאישה...
- עזריאל: ביקשתי שאין אתה מדבר אלי כך!
- זיסל: לך אל הרב ובאר לו...
- עזריאל: **(בתסכול)** אין בך נשמת אישה, ואין אני רוצה שתאהב אותי כאישה. רוצה אני אותך כפי שאתה. כפי שריבונו של עולם ברא אותך. **(זיסל שותק)** אם הולך אני אל הרב ואומר לו שאישה אתה, נמצא אני חוטא בדבר שקר ומחטיא גם אותו...
- זיסל: אני מצאתי סדק דרכו יכולים אנו להינצל, ואתה, אינך רוצה להידחק בו...
- עזריאל: **(בייאוש)** החומה בצורה, זיסל. אין בה שום סדק!

אלתר מתקרב לפתח החנות. אלחנן מפתיע אותו.

- אלחנן: היא לא לבד...
 אלתר: מי?
 אלחנן: זו שביקשה נפשך...
 אלתר: לך, לפני שאני חובט בך...
 אלחנן: לא אלך לפני שאקבל שכר על שהזהרתי אותך...
 אלתר: את שכרך תקבל בגיהינום... (לזיסל ועזריאל) שלום עליכם!
 עזריאל: שלום עליך, רבי אלתר...
 אלתר: נו, רואה אני שכבודו עוסק בחנוונות. חשבתי שתלמיד חכם אתה המבלה את ימיו בבית המדרש...
 עזריאל: אם אין קמח, אין תורה, רבי אלתר...
 אלתר: קמח?! הרי מלבדי אין איש קונה בחנות זו שלכם...
 עזריאל: אם בא אתה לקנות, מה חפצך?
 אלחנן: (לאלתר) מה חפצך?
 אלתר: (מהסס) נר... נר נשמה ליארציית של חותנתי המנוחה, שמעשה טוב אחד בלבד עשתה בעולמנו זה - שהסתלקה ממנו. (צוחק)
 עזריאל: אין לי נר.
 אלחנן: (לאלתר) אין לו נר...
 אלתר: מחכה אני כאן, עד שמביא אתה נר. (רומז על אלחנן) ואין שום חשש לייחוד...
 אלחנן: שום חשש...
 עזריאל: מיד אני שב... (יוצא)

אלתר נותן לאלחנן מטבע כדי שיסתלק. זה נוטל את המטבע אך ממשיך לעקוב אחריו.

- אלתר: (לזיסל) נו, ומה עושה הרבנית?
 זיסל: אינני רבנית, רב אלתר. תופרת אני...
 אלתר: תופרת?! אם אומרת את שאינך רבנית של דברי תורה, אומר אני לך שרבנית את של דברי תפירה... (צוחק)
 זיסל: תופרת אני, רבי אלתר, תופרת.

- אלתר: ומה תופרת הרבנית?
זיסל: מצנפות...
אלתר: ויכול אני לקנות מצנפת זו לאחד מנכדי?
זיסל: יכול גם יכול... (מושיט לו)
אלתר: אבל אם קונה אני מצנפת זו היום, אין אני יכול להיכנס אצלך גם מחר... (צוחק)
זיסל: רבי אלתר!! אשת איש אני...
אלתר: גם בת שבע אשת איש הייתה, ולא בחלה במלך דויד... (צוחק)
זיסל: (צועק) אל תקרב אלי!!
אלתר: שששה... למה תצעקי?
זיסל: אל תקרב, אמרתי!!!

אלהנן נרעש. חוזר עזריאל, בידו נר.

- עזריאל: הנה לך. לך לדרכך...
אלתר: מאיין אתה בי ללכת, משום שאינך רוצה לשלם לי שכר דירה.
עזריאל: מאיין אני בכך ללכת, משום שחותנתך יושבת בחשכה בעולם הבא, ומחכה לנר זה. (צוחק כמו אלתר)
אלתר: חותנתי יכולה לחכות עד קץ הימים. ואילו אני תובע את שכרי לאלתר.
עזריאל: אל דאגה. שלם נשלם. במהרה.
אלתר: זאת שומע אני מפוך כבר שלושה חודשים...
עזריאל: בעוד כמה ימים, אם ירצה השם, כאשר תמכור זיסה את המצנפות שתפרה. ואין אתה צריך עוד להשתרך אחריה...
אלתר: אני משתרך אחריה? אני?! משתרך?! היזהר בלשונך, עזריאל, ולא, מספר אני בכל לובלין מה ראיתי יום אחד דרך הדלת...
עזריאל: (בדאגה) ומה ראית?
אלתר: עמדה היא ליד השולחן, כמו תלמיד חכם, וקראה דף גמרא. ככה! (מתנדנד)
זיסל: רואה אני, עזריאל, שטוב אעשה אם אצא לשוק ואקנה בד. והלוואי ואזכה לתפור מבד זה תכריכים לכמה מרשעיה של לובלין. (יוצא)
אלתר: שמעת? שמעת?

עזריאל: אל תדאג, רבי אלתר. בעוד חודש ימים תקבל את שכר הדירה כולו...

אלתר: לא בעוד חודש. מחר... (פונה לצאת)

עזריאל: (אחריו) ודמי הנר, רבי אלתר...

אלתר: נכה אותם משכר הדירה... (פונה לצאת)

בדרכו הוא נתקל באלחנן, המושיט יד לקבל דמי שתיקה. אלתר נכנע, ונותן לו מטבע. תוך כדי כך נראים אלקה, רייזלה ופייביש צועדים לעבר החנות. אלחנן פונה לקהל.

אלחנן: זוהי אלקה, שלמרות האסונות שנחתו עליה, לא נפלה רוחה. זוהי אסתר'ל שרוחה נפלה משום שעגונה היא וכרסה בין שיניה, אלה הם רייזלה ופייביש בעלה שרוחם נפלה מאד, משום שלמרות כל טוב העולם שהוא משפיע עליה, אין היא מתעברת, ולא נותר להם אלא לצאת ולחפש עבורה מחרוזת ענבר שלה סגולה ידועה לפריון...

אלקה, רייזלה ופייביש נכנסים לחנות. עזריאל ממחר להפנות אליהם את גבו.

אלקה: צפרא טבא, יהודי. שמא יש אצלך מחרוזת ענבר? זו שנוהגים לתת בידי נשים

שלא... (מזהה את עזריאל) עזריאל בן חנה??!

עזריאל: (נבוך) כן, רבנית...

אלקה: וחנות זו שלך היא?

עזריאל: כן, רבנית. מה לכם בלובלין?

אלקה: לא שמעת אודות רבי יודיל עליו השלום?

עזריאל: רבי יודיל עליו השלום?

אלקה: יצא לחפש את זיסל שנעלם כאילו בלעה אותו האדמה, וכשהגיע ללובלין, לא

עמד לו ליבו ומת... (מתקרבת אליו) עזריאל, לא נקרה זיסל לפניך בלובלין?

עזריאל: זיסל? מיום שעזבתי את פראמפול לא שמעתי ממנו דבר.

אלקה: (בדמעות) אסתר'ל שלו כרסה בין שיניה, ופרי ביטנה לא יזכה לראות את אביו.

פייביש: זהו אותו עזריאל ש...?

- עזריאל: ימחל לי, אדוני, שאינני יודע היכן כאן מחרוזת ענבר שהוא מבקש. אבל מבטיח אני לך שמחר...
- פייביש: **(נוטל את רייזלה בזרועה)** רייזלה איננה צריכה לעמוד במקום שהוא עומד בו. אלקה: ואני אומרת, שעד שאין הוא מוחל לנו על שגירשנו אותו מפראמפול, לא יחדלו מאיתנו אסונות...
- פייביש: ואין אנו צריכים להוסיף חטא על פשע ולבייש אותה בעסקים שנעשה עמו. אלקה: ומנין לך שהיא מבוישת?
- פייביש: שאני בעלה ורואה אני שנפלו פניה. אלקה: פניה נפלו משום שאין בחנות זאת מחרוזת ענבר...
- פייביש: ואם אין בחנות זאת מחרוזת ענבר, מה לנו שאנו עומדים בה והולכים רכיל? אלקה: אין אנו הולכים רכיל. אם ימחל לנו עזריאל אולי יפקוד הקדוש ברוך את רייזלה ויפתח את רחמה...
- רייזלה: **(מתפרצת בהתרגשות)** די כבר. חידלו. נלך מכאן! אלקה: הנה הלכנו...

אלקה, רייזלה ופייביש יוצאים, וחולפים על פני זיסל שחזר ועקב אחרי המתרחש. זיסל ממחר להפנות את פניו. אלקה חשה במשהו. רייזלה מושכת בזרועה והם יוצאים. אור על אסתר'ל בביתו של פייביש. כרסה של אסתר'ל בין שיניה, היא מלטפת אותה ושרה.

אסתר'ל: (1) ישן ילדי, ישן
אביך יצא לשוט בעולם
ספר תורה מבקש הוא שם
הרחק מעבר לים

(2) ישן, ילדי, ישן
אביך הפליג בספינת זהב
תורה שמצא נושא בידיו
שב הוא אליך עכשיו

(3) ישן, ילדי, ישן
אביך צדיק, איש ישר ותם
אם מתורתו תלמד ותחכם
ירחם עליך ריבוננו של עולם

זיסל מתבונן בה בנפש כלה. בתום השיר הוא פונה ונכנס לחנות. לתדהמתו הוא רואה את רוחו של יודיל יושבת בכיסאו.

יודיל: שב, זיסל... **(זיסל נשאר לעמוד)**

אלחנן: זהו יודיל. ליתר דיוק, רוחו של הרב יודיל, שחזר אל העולם הזה כדי לתקן בו מה שלא הספיק לתקן בחייו...

יודיל: שב. כבר מחלתי לך, זיסל. שוב אל אישתך. שמעוברת היא ועתידה היא לתת לך בן. לא תופרת קשת יום אתה, אלא עילוי גדול עוקר הרים. שוב אל התורה. שוב אל עבודת השם יתברך. מהר ושוב לפני שסודך מתגלה, ואין אתה יכול עוד לשוב... **(לעזריאל הנדהם)** וגם לך מחלתי, עזריאל. ואם רוצה גם אתה להיות כאחד האדם, קום ועשה מעשה. שעדיין הרשות בידך לשאת אישה. אם מתקן אתה דרכיך, גומל לך הקדוש ברוך הוא ומזווג לך אישה, ואישה זו יולדת לך בן, ואין זרעך נכרת...

עזריאל: אין אני רוצה אישה! **(אור על יודיל כבה. זיסל ששמע את עזריאל פונה אליו בתדהמה. עזריאל נבוך)** ואין אני רוצה שאתה תהייה אישה... **(יוצא)**

מקהלה: הרי עם בפני עצמן הן הנשים, גרגרניות עצלניות וקנאניות. רגזניות ודברניות, וגנביות, דעתן קלה ולעדוהן פסולות, ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שלא עשה אותך אישה... וכי אישה לומדת או מלמדת? וכי אישה מתפללת במניין? יכולה היא רק להתעבר וללדת ולהיות לבעלה קניין ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שלא עשה אותך אישה... מתוך עשרה קבין שיחה נטלו הן לעצמן תשעה הכשרה שבנשים מכשפה ורב חסדא אומר זונה, זונה, זונה...

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שלא עשה אותך אישה...

זיסל: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שעשני כרצונו...

תמונה מס' 15

ביתו של פייביש. ערב. רייזלה יושבת על המיטה ובוכה. פייביש נכנס.

פייביש: אמרי לי את אשר על לבך, רייזלה. (רייזלה שותקת) אין אני דוחק בך...
 (רייזלה שותקת) יודע שאני שאין את ששה לקיים את אותה המצווה, למרות שטבלת. ואף על פי כן, אין אני דוחק בך, שהרי מצווה שאיננה נעשית ברצון איננה מתקיימת... (רייזלה שותקת) אבל מפציר אני בך שאומרת את את אשר על לבך. מה אעשה כדי לרצות אותך? הרי אין מצווה גדולה לאיש ואישתו ממצוות פרו ורבו...

רייזלה: אינני יודעת, פייביש...

פייביש: אם בוכה את משום שאינך מתעברת, צריכים אנו לשוב ולקיים את המצווה...

רייזלה: אומרת אני שאינני יודעת...

פייביש: בוכה את, ואינך יודעת למה?

רייזלה: אינני יודעת ואינני רוצה לדעת. שאם יודעת אני, אינני רוצה לחיות...

רייזלה יוצאת. כעבור רגע נכנסת אלקה.

אלקה: מתעברת היא במהרה. אין בה שום מום. ששה דורות לא הייתה אצלנו עקרה...

פייביש: אין היא מתעברת, עד שחזלה היא לבכות. ואין היא חזלה לבכות, עד שהיא

מתעברת...

אלקה: אם יש טענה בלבך, מוטב שתפשפש אצלך. אישתך המנוחה לא התעברה עד

שהלכה לעולמה...

פייביש: אין בלבי טענה, חותנת. אבל שמא בוכה היא מחמת אסתר'ל שמתהלכת בביתנו וכרסה מזדקרת? כשרואה היא את אסתר'ל, עולה מיד במוחה מחשבה על זיסל אחיה, וכשעולה מחשבה על אחיה, עולה מיד מחשבה על אותו עזריאל, ורוחה של רייזלה מנמיכה כעשב השדה...

אלקה: וזאת מניין לך? וכי בוחן כליות ולב אתה? אין בליבה של רייזלה שום מחשבה על אותו עזריאל. הלילה תלבש היא כתונת זו וקמע שלה, ותאמר ברכה, ואתה תאמר תהילים, ובעוד תשעה ירחים חובקים אתם בן.

נכנסת אסתר'ל, כרסה בין שיניה, ומגישה לפייביש קפה. פייביש מביט בה בכעס.

אסתר'ל: הנה קהווה של ערב, אדוני.

פייביש: אין אני רוצה קהווה של ערב, ואיני רוצה שתקראי לי אדוני. (יוצא בכעס)

אלקה: אל יפלו פנייך, אסתר'ל. כועס הוא מחמת שפגש בעזריאל. (שתיקה) עזריאל בן חנה...

אסתר'ל: עזריאל בן חנה?

אלקה: חנות סדקית לו בירכתי השוק...

אסתר'ל: וזיסל? בזיסל לא פגש? ועזריאל? גם הוא לא פגש בזיסל?

אלקה: לא שמע מאומה אודותיו... (בוכה)

אסתר'ל מחבקת אותה. כעבור רגע נוטלת את מעילה ויוצאת.

תמונה מס' 16

זיסל יושב בחנותו בבגדי אישה ותופר מלבושי תינוקות. נכנסת אסתר'ל.

אסתר'ל: שלום עליך, זיסל. (זיסל שותק) שמעתי מאמך שפגשה בעזריאל. (זיסל שותק) דעתי שהלכת אחריו... (זיסל שותק) ביום בו הלכת גיליתי שחסרה שמלת יום טוב שלי. ומפי אמך שמעתי שראתה את עזריאל עם אישה בבגדי יום טוב...

- זיסל: ולא גילית לאיש?
- אסתר'ל: לא רציתי להלבין את פניך. שידעתי שהשם יתברך משיב אותך אלי כאשר אהיה ראויה לך...
- זיסל: אני הוא שאינני ראוי לך, אסתר'ל. את צדקת גמורה, ואני חוטא גמור, וגם אם לא ייגזר עלי כרת בעולם הזה, נדון אני לגיהנום בעולם הבא.
- אסתר'ל: ואף על פי כן מחכה אני. **(רומזת על בטנה)** אלד אותו ואגדל אותו עד שתשוב להיות אביו...
- זיסל: אין אני יכול להיות אביו, אסתר'ל. אינני עוד אותו זיסל...
- אסתר'ל: אין אדם יכול לשנות את טבעו, זיסל.
- זיסל: שמי זיסה, ומוכרת אני דברי סדקית ותופרת מלבושים. עוד היום הולכת אני אל הרב, ונותנת לך גט. שחיים ארוכים לפניך, ו...
- אסתר'ל: אבל איני רוצה בגט, זיסל, גם אם אחכה לך עד יום מותי. והנה גם בנך מחרה ומחזיק אחרי. בועט הוא בבטני כאומר: "אבי אתה, ואבי תהיה עד עולם".
- (נוטלת את ידו ומניחה אותה על בטנה)**
- זיסל: **(מושך את ידו)** איני יכול, אסתר'ל...
- אסתר'ל: ומה אומר לילוד זה? שאביו מסרב להושיט לו יד עוד בטרם יצא לאוויר העולם?
- זיסל: **(בגרון חנוק)** אמרי לו שאביו אהב אותו בכל נפשו, אך לא ידע כיצד לאהוב את אמו, ורחק ממנו, מחמת שלא רצה לבייש אותו...
- אסתר'ל: אם אין אתה אוהב אותי, זיסל, מתה אני...
- זיסל: אין אני אוהב אותך, אסתר'ל. אין אני אוהב אותך לעולם. שאינני יכול לאהוב אותך. ומתחנן אני אלייך שאין את מחכה לי, ואין את מבקשת אחרי, ואין את באה לכאן עוד. ומגדלת את בנך לתורה ומצוות ומעשים טובים...
- אסתר'ל: אין אני יכולה שלא לאהוב אותך, זיסל...
- זיסל: **(בתקיפות)** אנא, לכי... **(מוליך אותה אל מחוץ לחנות)**

תמונה מס' 17

בית זיסל ועזריאל. ערב שבת. זיסל לבדו. השולחן כבר ערוך. במרכזו בקבוק יין וחלה. זיסל מדליק את הנרות. רוחו של יודיל לידו.

זיסל: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של שבת... (במלמול) יהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותיי שתחונן אותי ואת אישי ואת אימי ואת כל קרובי ותיתן לנו ולכל ישראל חיים טובים וארוכים... אלחנן: (לקהל) ערב שבת בלובלין. זיסל, כלומר זיסה, כבר פרשה מפה על השולחן, הניחה עליו את החלה שאפתה, והדליקה את הנרות...

זעקה נשמעת בבית פייביש. צירים תוקפים את אסתר'ל. אלקה ממהרת לעזרתה, ומוליכה אותה לחזרה. רייזלה נשארת להעמיד את הנרות על השולחן.

אלחנן: גם בביתו של פייביש החלו לקבל את השבת. רייזלה טרם אמרה "ברוך אתה", ולפתע אחזו צירים באסתר'ל שעמדה לצדה. אלקה מיהרה להשכיב את אסתר'ל במיטתה ולהזעיק את המיילדת. זיסל שחש בכך, התפלל בכוונה יתרה, כדי להרחיק את המחשבות על אישתו המתייסרת... זיסל: (בדבקות) ...וזכני לגדל בנים ובני בנים חכמים ונבונים אוהבי ה'. אנא, שמע את תחינתי בעת הזאת, בזכות שרה ורבקה ורחל ולאה אמותינו, והאר נרנו שלא יכבה לעולם ועד... יודיל: (בתקיפות) אסתר'ל מקשה ללדת, זיסל. אות הוא לך משמים לעשות תשובה. שוב אליה והיא חיה. שוב אליה ופייס אותה והיא יולדת לך בן חי. ריבוננו של עולם. אין כך רחמים? אנה אתה בא אם בגללך חטאיך בנך מת?

בבית פייביש מדליקה רייזלה את הנרות ומברכת עליהם.

רייזלה: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של שבת...

היא ממשיכה במלמול. עזריאל עטוף טלית מנשק את זיסל ופותח בקידוש.

- עזריאל: ...ויכל אלוהים ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. וישבות ביום השביעי
מכל מלאכתו אשר עשה...
- פייביש: **(נוטל את הכוס)** ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא פרי הגפן.
כולם: אמן.
- יודיל: **(לרייזלה)** ...ומודה את בפני ריבוננו של עולם שאין את יכולה לחדול ממחשבות
אלה לעולם...
- רייזלה: מודה אני בפני ריבוננו של עולם שאיני יכולה לחדול ממחשבות אלה לעולם, אף
על פי שבחטא ראשיתן ובחטא אחריתן...
- יודיל: שיודעת את שעזריאל הוא זיווג שלך משמים...
- רייזלה: שיודעת אני שעזריאל הוא זיווג שלי משמים, ופייביש אינו אלא זיווג בידי אדם.
יודיל: ונוטלת את גט מידו...
- רייזלה: ונוטלת אני גט מידו ומתקדשת למי שנועד לי ומתעברת לו. אנא, ריבוננו של
עולם, מחל לי. שאהבתי אל עזריאל קדושה, ובקדושתה מכפרת אני על כל
חטאי... **(בוכה)**
- פייביש: **(נוטל ידיים)** ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו
על נטילת ידיים...
- עזריאל: **(מברך על החלה)** ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, המוציא לחם מן הארץ...
זיסל: אמן...
- יודיל: **(לעזריאל)** כל תפילתך שקר, עזריאל. כל תורתך פלסטר, אם אין אתה מושך
ידך מן החטא הזה. לא לחינם נעל הקדוש ברוך את רחמה של רייזלה. נוטלת
היא גט ממנו, ובאה אליך. קח אותה לאישה. קח אותה לאישה. קח אותה
לאישה...
- עזריאל: כן, רבי... **(בוכה)**
- זיסל: בשל מה בוכה אתה?

עזריאל שותק. נכנסת פרומה.

- פרומה: שבת שלום, זיסה. **(לעזריאל)** שבת שלום לבעל הבית. אין טוב מערב שבת לבשורה טובה. הקדוש ברוך הוא עשה לכם נס. משרה נמצאה לך...
 זיסל: שמא נעסוק בענייני חולין לאחר השבת, פרומה?
 פרומה: אין זו משרה של חול, אלא של קודש, ואף פרנסה בצידה...
 עזריאל: **(בכעס)** ממתי פרנסה עניין של קודש היא?
 פרומה: שנמצאה לה משרה קדושה. משרת בלנית במקווה. **(לזיסל)** לא תאמיני למשמע אוזנך. הבלנית שמתה, לא השאירה יורשת, ומשום שיצא שמעך בכל לובלין שאישה צנועה וטהורה את, ומשום שהשתדלתי בשבילך אצל הגבאים, נפלה משרתה לידיך...
זיסל קם ממקומו נדהם.

- פרומה: זכות גדולה היא זיסה. אל תראי בבלנית שהיא רק מגלחת את ראשיהן של הנשים הבאות לטבול, נוטלת את ציפורניהן, ורוחצת אותן. נותנת היא גם ברכה, ומטהרת אותן לקראת המצווה...
 זיסל: אין זה אפשר, פרומה. אין זה אפשר שאהיה בלנית...
 פרומה: ואת, גם חכמה ונבונה את, ויודעת קרוא וכתוב, ובעלך איש הגון, ואם כלה צריכה עצה לקראת ליל ייחודה, מי כמוך יכולה לייעץ לה...
 זיסל: אי אפשר, פרומה...
 עזריאל: **(בכעס גדול לפרומה)** עזבי אותנו לנפשנו...
 זיסל: עזריאל!
 פרומה: מוחלת אני לך, רבי עזריאל, אבל חוזרת אני מחר אחר הבדלה. זיסה שלך צדקת גמורה היא, ואין אני יכולה לראות בעונייה. שבת שלום... **(יוצאת)**
 זיסל: אין אני יכולה להיות בלנית.
 עזריאל: באמת אין אתה יכול...
 זיסל: בוא ונעקור מכאן, עזריאל. אין אנו יכולים להמשיך בחיים אלה בלובלין. שאם נעשה אדם רוב אלינו, סודנו נגלה לו...
 עזריאל: אין אני עוזב את לובלין...
 זיסל: אסתר'ל כבר גילתה את הסוד כולו.

- עזריאל: אסתר'ל?
 זיסל: גילתה ביום שברחתי בבגדיה. אתמול באה לחנות ואמרה לי. **(שתיקה)** בוא נעקור מכאן לעיר אחרת, עזריאל, ויפה שעה אחת קודם...
- עזריאל: כך אומר אתה, אבל רואה אני שפיך ולבך אינם שווים. משתוקק אתה לתינוק זה שבבטנה של אסתר'ל. רוצה אתה בו יותר משרוצה אתה בי.
 זיסל: רוצה אני בך. איתך רוצה אני לעקור מכאן.
- עזריאל: הוא הדבר. אינני יודע אם אני רוצה לעקור איתך לעיר אחרת. שחיי עמך נעשו מרים ממוות. אין אני מפרנס את ביתי. אין אני יושב בבית המדרש. כדי שלא לצער אותך אין אני מתפלל במניין... לאן אלך איתך? לוורשה? ומה יהא עלינו בוורשה? שם יפתח בך רחם ותוליד שבעה? לא נעשית אישה, וכבר לא איש אתה. ובגללך אין אני יודע איזה מין איש אני...
- זיסל: מה יש בה במלה זו איש, ומה יש בה במלה זו אישה? אני מה שאני, שכך ברא אותי הקדוש ברוך הוא. ואתה מה שאתה, שכך ברא אותך... **(עזריאל שותק)** רוצה אתה שאחזור ללבוש בגדי איש?
- עזריאל: רוצה אני לחזור ולהיות לאיש. איש כאחד האדם. רוצה אני להיות איש יהודי ירא שמיים בעיני אלוקים ואנשים... אותו יום שנכנסה רייזלה אחותך לחנות, ובעלה עמד לידה כמי שרגיל בה, מבלי לחשוש כמוני שמא תתגלה בו חרפה או עבירה, חלפה אז מחשבה במוחי, ששוטה גמור הייתי שסירבתי לו לאביך...
 זיסל: שוטה גמור היית לו נענית. שאין אתה יכול כלל לקרב אליה, אל רייזלה...
 עזריאל: ודאי שיכול אני...
- זיסל: בלבבך יודע אתה שאינך יכול.
 עזריאל: יכול גם יכול...
- זיסל: ואין אתה יכול גם ללכת ממני. אין זאת אלא שמאסת בעוני ובדחקות. אומר אתה שחפצת ברייזלה, רק כדי שאתרצה ואהיה בלנית. אם זה רצונך, הולכת אני אל פרומה ואומרת לה הן. ואין אתה מעלה עוד את רייזלה על דל שפתותיך. **(יוצא)**

תמונה מס' 18

ביתו של פייביש. פייביש ורייזלה ליד שולחן השבת. שניהם שותקים. נכנסת אלקה.

אלקה: אסתר'ל מקשה ללדת. מוטב שנזעיק רופא... (פייביש קם וממהר לצאת. גם רייזלה נוטלת את מעילה ויוצאת)

תמונה מס' 19

אלתר מתקרב אל פתח חנותו של עזריאל. אלחנן מפתיע אותו.

- אלחנן: היא איננה.
- אלתר: מי?
- אלחנן: זאת שאתה כרוך אחריה...
- אלתר: לך לך מכאן לפני שאראה לך את נחת רגלי...
- אלחנן: אין אני הולך לי לפני שאני מקבל את שכרי... (מושיט יד לקבל דמי שתיקה)
- אלתר: קח את הטחורים שלי... (נכנס לחנות) צפרא טבא, רבי עזריאל...
- אלחנן: (לעזריאל) צפרא טבא.
- עזריאל: אם מבקש אתה את זיסה אישתי, רבי אלתר. הרי היא במקווה.
- אלחנן: (לאלתר) הוא שאמרתי לך...
- אלתר: (נעלב מדברי עזריאל) יסלח לי אדוני...
- עזריאל: ולשם, ברוך השם, אין אתה יכול לרדוף אחריה.
- אלחנן: (לעזריאל) הוא שאמרתי לו...
- אלתר: הסתלק מכאן! (לעזריאל) אין אני מבקש את אשתך, אלא את שכר הדירה!
- עזריאל: הרי אמרתי לך שלמחרת ראש חודש יהיה הכסף בידך.
- אלתר: רוצה אני את שכרי היום.
- אלחנן: גם אני...
- עזריאל: אם בא אתה אצלי מדי יום, אומר אני לפרומה אישתך מדוע...
- אלחנן: כבר אמרתי לה מדוע...
- אלתר: (בכעס) ולמחרת מוצא אתה עצמך מחוץ לדירה. עם אישתך! וגם אותו (את אלחנן) תיקח איתך! (יוצא)
- עזריאל: (לאלחנן) ומה אתה מבקש? אילו הייתה לי מטבע, הייתי נותן אותה לו...
- אלחנן: אין אני מבקש צדקה, אלא שכר שתיקה. הרי אין אתה רוצה שייוודע בכל לובלין שרבי אלתר ואישתך.... (מסמן בידיו)
- עזריאל: יכול אתה להודיע בכל לובלין שאף אני ואישתו של רבי אלתר... (מסמן בידיו)

אלחנן: יכול אני, אלא שאיש לא יאמין לי. ואילו על רבי אלתר יאמינו, גם יאמינו. שהרי אישתך היא... (מסמן בידי)

עזריאל: קח כפתור ולך...

אלחנן: ובעבור עוד כפתור, אספר לך מעשה בענייני... (מסמן בידי) מעשה בחתן מוורשה שרצה לשאת כלה מיהופיץ. הבטיח לו השדכן שכלתו צנועה וטהורה מאין כמוה בכל הארץ. לאחר החתונה נודע לחתן מה שנודע. נזעק החתן אל השדכן ואמר לו בקול בוכים: צדקת היא? טהורה היא? הרי זנתה היא עם כל הגברים שביהופיץ. ענה השדכן: יהופיץ? כמה גברים כבר יש ביהופיץ?

אלחנן צוחק מבדיחתו ומושיט יד לעבר עזריאל כדי לקבל פרוטה. לפתע הם מבחינים ברייזלה המתקרבת אל החנות.

אלחנן: (לרייזלה) היא איננה... (נוטל ממנה מטבע ומתרחק)

עזריאל: רייזלה?

רייזלה: (בהיסוס) מבקשת אני לקנות את אותה מחרוזת ענבר שהבטחת...

עזריאל: היכנסו...

רייזלה: אין אני יכולה, שאסורה אני להיכנס לחנותך מחשש ייחוד...

עזריאל: יודע אני שרגלייך מוליכות אותך למקום שליבך רוצה... (היא נכנסת) אין אני יכול עוד להחשות, רייזלה...

רייזלה: מתחננת אני שלא תאמר מאומה. מבין ריסי עיניך ניכר מה בלבך...

עזריאל: מאז שנכנסת לחנותי, איני מהרהר אלא בך, ובחיים טובים שיכלו להיות לנו, ובילדים שהיו נולדים לנו. כבר נענשתי די על שסירבתי לאביך, עליו השלום. ולא רק אני. גם פנייך מעידים על ייסוריך...

רייזלה: את הנעשה אין להשיב, עזריאל. אתה נשאת אישה, וגם אני אשת איש, ואין אנו מותרים זה לזו לעולם.

עזריאל: אבל אם יש בידינו גיטין, מותרים אנו. ואם הולכים אנו לעיר אחרת, חיים אנו כאיש ואישתו מבלי שימררו את חיינו...

רייזלה: אין אני יכולה. השם יתברך זיווג לי בעל. על מה ולמה אני מגרשת אותו?

- עזריאל: אבל השם יתברך סגר את רחמך בפני בעלך, ומנע גם מאישתי להוליד ילדים.
 אין זאת אלא שלא להם נועדנו...
- רייזלה: חרדה אני, עזריאל, אל תוסיף לדבר עוד...
- עזריאל: **(ברגש)** כל הנשמות יורדות לעולם מפורדות, זכרים ונקבות, רייזלה, והקדוש ברוך הוא מזווגן כמו כפתורים ללולאות. ואין תשוקה זו שבנו אלא כדי למלא את רצונו, יתברך שמו, שהוא שזיווגנו עוד טרם נולדנו. גם בין ריסי עיניך ניכר מה שבלבך. כל הייסורים הללו באו עלינו משום שאני לא קיימתי את רצונו...
- (מתקרב אליה)**
- רייזלה: **(בחשש)** אין אני יכולה עוד לשהות כאן, עזריאל...
- עזריאל: רייזלה...
- רייזלה: אין אני יכולה.
- עזריאל: שמא יכולה את לבוא מחר אחרי שחרית?
- רייזלה: לא.
- עזריאל: אין אני מניח לך עד שמסכימה את...
- רייזלה: אינני יכולה...
- עזריאל: אם כך, השיבי לי מחר.
- רייזלה: אינני יכולה...
- עזריאל: מחר אחרי השקיעה...
- רייזלה: אל תדחק בי, עזריאל. שעלול אתה להביאני חס ושלום לידי עוד חטא. **(בכאב)** אחרי השקיעה הולכת אני למקווה להיטהר למען בעלי...
- עזריאל: למקווה!?
- רייזלה: וחרדה אני שבבואו אלי יהיו פניך לנגד עיני... **(פונה לצאת)**
- עזריאל: הולכת את אל המקווה?
- רייזלה: הגיע המועד.
- עזריאל: משביע אני אותך. אל תלכי...
- רייזלה: אישתו אני...
- עזריאל: אנא, רייזלה. בשם אלוקים...
- רייזלה: הסר דאגה מלבך, עזריאל. אין אני מתעברת לו.

רייזלה יוצאת. בצאתה היא נתקלת באלחנן. הוא מושיט לה את ידו כדי לקבל שכר שתיקה. היא נותנת לו מטבע והולכת.

תמונה מס' 20

הכניסה למקווה. ברקע נראות נשים טובלות עטופות בסדינים.

אלחנן: **(לקהל)** ובמקווה של לובלין זיסה הבלנית. ושמועה פשטה בכל רחבי לובלין: הבלנית החדשה צדקת גמורה היא. יודעת קרוא וכתוב. בקיאה בדיני טהרה וטבילה. והעיקר, אשת סוד היא...

זיסל מסייע לפרומה שיצאה זה עתה מטבילתה לרכוס את כפתורי מעילה, לקשור את מטפחתה על ראשה, וכו'. פרומה מתבדחת.

פרומה: ...וכשמשתרעת אני במיטתי, משתרע הוא לידי. ייצרו גדול, אבל אין הוא יכול. ומתחנן הוא שאתן יד ואסייע לו. ואני לא נוקפת אצבע. והוא טורח ומתענה, עד שתש כוחו... **(צוחקת)**

זיסל: **(צוחק אף הוא)** עונש הוא משמיים על החבטות שהוא חובט בכך...

פרומה: **(צוחקת)** ואין לי נחת גדולה מזו בחיי... **(צוחקה גוע. נותנת לו מטבע)** שיהיה לך לשבת...

זיסל: תודה לך, פרומה שתחיי. ולוואי ויכולה אני לגמול לך על חסדך...

פרומה: יכולה את, גם יכולה. כאשר בא הוא, ימח שמו, להשיח איתך בחנות, גוערת את בו במלוא גרוןך עד שעוברים ושבים נוגשים בו. שראוי הוא המנוול, ימח שמו, לגיהנום עלי אדמות, ולא רק בעולם הבא.

זיסל: כך עושה אני.

פרומה: ותרבו עליך ברכה. **(מנשקת את זיסל ויוצאת)**

אלחנן: **(לקהל)** עוד זאת יוצאת, והנה זאת באה...

זיסל מבחין באלקה וברייזלה המתקרבות אל המקווה. הוא ממחר ומכסה את פניו בסדין.

אלקה: זוהי בתי, רייזלה. דבר לי אלייך... (לרייזלה) התפשטי... (רייזלה פונה להתפשט. אלקה פונה לזיסל) שמונה חודשים חלפו מיום חופתה ועדיין לא התעברה. בעלה אומר שכוחו במותניו, אך אני אומרת... (לוחשת על אוזנה) וכבר האכלתי אותו אשכי שוורים, ופיזרתי ביצי דגים במיטתם, ואף על פי כן... (לוחשת על אוזנה) ולא נותר לי אלא להשקות את בתי בשיקוי זה שרקחתי. (בזכרת) והעיקר הוא שלפני שטובלת היא, אומרת את ברכה בכוונה גדולה, ובהגיעך אל "סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים", מניחה את שתי ידייך על ראשה, ובזכותך מתעברת היא עוד הלילה...
זיסל: כן רבנית...

אלקה מגישה לרייזלה את הבקבוק אך זו דוחה אותו.

אלקה: הרי נתת לי את דברתך ששותה את שיקוי זה עד תום... (רייזלה שותקת) אין את רוצה להתעבר? אמרי לי שאין את רוצה, ואינני טורחת עלייך. (רייזלה שותקת) אם חפצה את בילד, עליך לעשות מעשה...
רייזלה: (בשלילה) אימא...
אלקה: (נותנת את הבקבוק לזיסל ומזכירה לו) ב"סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים"...

אלקה יוצאת. זיסל ורייזלה לבדם. זיסל משפיל את עיניו.

רייזלה: בשל מה משפילה את עיניים, בלנית?
זיסל: לפני שמקימת מצווה, אומרת אני תהלים.
רייזלה: מי ייתן ובזכותך זוכה אני בברכה...
זיסל: יכולה את להיכנס אל המים, ומיד שבה אני ומברכת אותך. (פונה לצאת)
רייזלה: הרי דין הוא שרוחצת את גופי קודם לטבילה. וגם נוטלת את ציפורניי...
זיסל: ודאי, ודאי. רק שבת של רבנית את, והולכת אני להביא לכבודך דלי של מים נקיים...

רייזלה מתפשטת וממתינה. לפתע היא פורצת בבכי. חוזר זיסל, דלי ומגבת בידו, ומספריים לנטילת ציפורניים. רייזלה מוחה את דמעותיה. זיסל עושה כל מאמץ שלא לראות את גופה. הוא אווז בידה כדי ליטול את ציפורניה.

רייזלה: אין את אומרת ברכה?

זיסל: הגה אומרת אני. (ממלמלת ברכה)

רייזלה: אמן.

זיסל נוטל את צפורנה של רייזלה בשתיקה.

רייזלה: בשל מה מרכינה את כך את ראשך?

זיסל: נזהרת אני שלא אדקור בך חלילה ותזוב טיפה מדמך...

רייזלה: (בגרון חנוק) ולואי שתזוב טיפה זו מרחמי.

זיסל: חס וחלילה. וכיצד תזוב טיפה מרחמך אם סופרת את שבעה ימים נקיים?

רייזלה: סופרת אני שבעה נקיים, ובכל יום מתפללת לשם יתברך שיזמן אצלי טיפה של דם...

זיסל: (מופתע) טיפה של דם? לשם מה?

רייזלה: כדי שלא אהיה טהורה לו, לבעלי.

זיסל: ריבוננו של עולם! וכי מה רע בבעלך שאין את רוצה להיות טהורה בשבילו?

רייזלה: אין בו רע. אלא שלא רציתי בו, ונישאתי לו רק מחמת צרות שנפלו עלינו. אחי נחטף מביתו ולא נודעו עקבותיו, ואבי שיצא לחפשו חלה ומת...

זיסל: אין צרות באות לעולם אלא כדי להעמידנו בניסיון, שיהא אדם מאמין בשם

יתברך גם בעת צרה. וגם את, שהקדוש ברוך הוא זיווג לך זיווג, צריכה את להתחזק באמונתך ולאהוב אותו כדת משה וישראל...

רייזלה: (בקושי) אין אני יכולה להתחזק. שלבי איננו נתון לבעלי, אלא לאיש אחר, שהוא זיווג שלי משמים...

זיסל: לאיש אחר?!

רייזלה: למי שרציתי בו לפני שנישאתי...

- זיסל: **(מזועזע)** אין את יכולה לרצות בו, באותו איש. שרצון זה בחינת ניאוף הוא, ואישה נואפת, דינה מוות. ואם אותו האיש שומר תורה ומצוות הוא, אין הוא רוצה בך, שהרי אשת איש את, ואסורה את לו בתכלית...
- רייזלה: ואף על פי כן רוצה הוא בי, כפי שאני רוצה בו.
- זיסל: רוצה בך?! מניין לך?
- רייזלה: שמעתי מפיו.
- זיסל: מפיו?
- רייזלה: שהלכתי לחנותו לקנות דבר מה, ואמר לי.
- זיסל: **(המום. שומט את ידיה)** אין אני יכולה להטביל אותך עד שעוקרת את מחשבה זאת מלבך...
- רייזלה: אין אני עוקרת מחשבה זו, אלא אם עוקרת אני את לבי...
- זיסל: **(בתקיפות)** אוזרת את כוח ועוקרת. **(מוליך אותה אל המים)**
- מקהלה: אל מלא רחמים, עומדת אני לפניך, עירומה ועָרִיה, ללא כסות או בגד, לכלוך או כתם, טבעת או נזם, לא זקופה, לא שפופה, לא פשוקה, לא קפוצה, אל מלא רחמים, ברך את נפשי, ואני ניטהרת.
- זיסל: אומרת ברכה ראשונה, עוצמת עינייך, ועוקרת. רואה את בעלך שיחיה בעיני רוחך, וטובלת בכוונה גדולה, אומרת ברכה שניה, ועוקרת. ואם עושה את כל אלה בכל לבבך ובכל מאורך, עושה לך הקדוש ברוך הוא נס ואת ניטהרת...
- מקהלה: אל מלא רחמים, שקועה אני בתוך מי גשמיך ידיי רפויות, שפתיי נושקות, עיניי עצומות, מכוונת אליך את תפילותיי, רגשותיי, תנועותיי אל מלא רחמים, קָרְבְּנִי בחמלתך וקדשני.
- אל מלא רחמים, עולה אני מתוך מימיך אלה, ועושה דרכי אל ביתי, אל בעלי שקידשת לי יהא לבי שלם, מחשבתי פְּרָה וְזָקָה וצלולה, אל מלא רחמים ברך אותי ואני נכונה לו...

זיסל יוצא מן המקווה ורץ ברחובות לובלין אל ביתו. כשהוא חולף ליד בית פייביש הוא שומע את אלקה אומרת לפייביש:

אלקה: מזל טוב. בן נולד לנו. בן זכר. חיים-יודיל שמו. שיזכה לחופה ומצוות ולמעשים טובים...

תמונה מס' 21

חנותם של זיסל ועזריאל. זיסל נכנס ואורז את תכולת החנות. נכנס עזריאל.

- זיסל: מפצירה אני בכך שנסתלק מעיר זאת לאלתר. שאין אני יכולה לשהות בלובלין אפילו עוד יום אחד. (עזריאל שותק) רוצה אני ללכת על שאין אתה אוהב אותי כאן. על שאין אתה משיח עמי בחיבה. על שצינה אוחזת בכך כשמניחה אני את ראשי בחיקך.
- עזריאל: וכי מתי יכול אני לאהוב אותך כאן? בימים יושב אתה בחנות ומלהג עם הקונות, ובלילות הולך אתה למקווה, לזון את עיניך בנשים עירומות...
- זיסל: (בכעס) מה לי ולנשים עירומות?! הרי למענך הולכת אני למקווה. למענך יושבת אני בחנות. כדי שיכול אתה ללכת לבית המדרש. למענך אף חדלתי מתלמודי...
- עזריאל: הוא שאמרתי. שלא צריך היית לדחוק בי ללכת אחרוך ללובלין...
- זיסל: לא דחקתי בכך. הלכת משום שליבך היה כרוך אחרי...
- עזריאל: הלכתי מתוך חולשת דעת. אתה הוא שפיתית אותי...
- זיסל: (בכעס) לא אני הוא שפיתיתי אותך. לבך היה כרוך אחרי, ועכשיו לבך התרוקן. נעשית הולך בטל. אינך הולך לבית המדרש. כופה אתה עלי להתבזות בתפירה ובבלנות כדי לפרנס אותך...
- עזריאל: (סוטר לו) הא לך בשביל פרנסה זו שאתה מפרנס אותי!
- זיסל: (בכעס) ועכשיו אומרת אני לך עוד דבר. שנואף אתה. לבבך כרוך אחרי רייזלה אחותי, אף על פי שאשת איש היא, ואסורה לך בתכלית...
- עזריאל: שקר הדבר. אין אני כרוך אחריה.

- זיסל: אם כך, למה אמרת לה שאתה כרוך אחריה?
- עזריאל: אני אמרתי?
- זיסל: אמרת לה בעת שבאה אצלך בחנות. ולכן רוצה אני לעקור מכאן, כדי שאין אתה בא לידי חטא...
- עזריאל: אין אתה ירא לחטאי. ירא אתה לעצמך ולבשרך, שמא אלך ממך.
- זיסל: אמת ויציב. יראתך אני גם לעצמי. שאין לי חיים בלעדיך. ואין אני מניחה לך ללכת, אפילו אם רוצה אתה...
- עזריאל: אין אני רוצה ללכת. שהדי במרומים שאין אני רוצה. אלא שאין אני יכול עוד לשהות עמך. שחיי איתך אינם חיים. שקצה נפשי בשקר הזה. שרוצה אני להיות כאחד האדם. אתה, יש לך ילד. ומה איתי? גם אני רוצה בילד. שאין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. ורוצה אני שילדי לא יהיה חוטא כמוני. ויאמר עלי קדיש. ואין אתה יכול לתת לי ילד זה...

אור עולה על יודיל.

- יודיל: קח את בנך בזרועותיך, זיסל. אל תפנה לו עורף. בשר מבשרך הוא. (זיסל שותק) אנא, זיסל. (זיסל שותק) עדיין חי ונושם הוא. עוד מעט נוגף אותו הקדוש ברוך הוא בגלל חטאיך...
- זיסל: גם אם יש בי חטא, אבא, הרי כשמצרפים ומזככים אותו בצער ובאהבה, באופן שלא נשאר בו אלא ניצוץ של קדושה, מתמרקת מיד כל הטומאה והופכת להיות קדושה עליונה, וקדושה זו גואלת גם את נשמתו... (קם ויוצא)

תמונה מס' 22

עזריאל בחנותו. אלתר נכנס כדי לגבות את חובו.

- אלתר: ובכן?
- עזריאל: רבי אלתר, יש בידי שעון זה. (נותן לו) נכה ממנו את חוב דמי הדירה ותן לי...
- אלתר: (מופתע) הרי זה השעון שנתת לי לפיקדון ביום בואך ללובלין, ומכרתי אותו לאותו רב מפראמפול...
- עזריאל: ואחר כך פדיתי אותו מידי אותו רב. שמתנה הוא לי מחותני עליו השלום. נכה ממנו את דמי הדירה ותן לי עשרים זלוטי...
- אלתר: עשרים זלוטי?! (נוטל אותו ובודק אותו) עשרה.
- עזריאל: עשרים, רבי אלתר.
- אלתר: וכי שוטה כה גדול אני בעיניך?
- עזריאל: חמישה עשר...
- אלתר: עשרה... (פונה ללכת)
- עזריאל: חכה, רבי אלתר. יהי עשרה...
- אלתר: יפה. מחר שב אני אליך ועשרה זלוטי אלה בידי...
- עזריאל: לא מחר. היום.
- אלתר: מה החיפזון?
- עזריאל: חייב אני לנסוע...
- אלתר: לנסוע? לאן?
- עזריאל: דודי חלה ועלי למהר ולסעוד אותו...
- אלתר: ואישתך?
- עזריאל: אישתי נשארתי...
- אלתר: יפה, יפה. אלא שרק חמישה זלוטי בכיסי...
- עזריאל: יהי אפוא חמישה...

הם תוקעים כף. אלתר נותן לו שטר ונוטל את השעון. נכנס זיסל ולוקח אותו ממנו.

- זיסל: **(לאלתר)** שעון זה איננו של עזריאל, רבי אלתר, ואין הוא יכול למכור אותו...
- עזריאל: שלי הוא. מתנה הוא לי מחותני ליום אירוסינו...
- זיסל: ואין אתה נוסע. שאין אני נותנת לך לנסוע...
- עזריאל: אין אני שואל לרשותך...
- אלתר: שילמתי עבורו ותקענו כף. **(לוקח את השעון מידי זיסל)**
- זיסל: תקיעת כף שלכם בטלה ומבוטלת...

השעון נשאר בידי אלתר. נכנסת אלקה נחפזת ומודאגת. זיסל ממחרר לפינה כדי להסתיר את פניו. בסערת רוחה היא איננה מבחינה בו.

- אלקה: שלום עליך, עזריאל, מהר. צריכה אני לי"ב נרות שעווה לבנים. שצרה נפלה עלינו. נכדי הפעוט, תינוק בן יומו, חלה. גופו בוער. כולו נוטף זיעה.

לפתע היא מבחינה בשעון שבידי אלתר. היא ממחרת ולוקחת אותו.

- אלקה: ומה לשעון זה בדיקה? **(מסתכלת בו מקרוב)**
- אלתר: **(לאלקה)** זה עתה קניתי אותו...
- אלקה: ממי?
- אלתר: מרבי עזריאל שקיבל אותו מתנה לנישואיו עם זיסה הבלנית...
- אלקה: זהו שעונו של זיסל בני, שקיבל אותו מחותנו. **(בבהלה)** זיסה? ריבוננו של עולם.
- (לעזריאל)** אמרו לי שלא מצאתי את בני. כי אם מצאתי, אנקר את עיני...
- אלתר: אין אני יודע מיהו בנך, רבנית, אבל יודע אני ששעון זה שלי הוא...
- אלקה: **(בצעקה)** צא מכאן!
- אלתר: אבל השעון...
- אלקה: צא אמרתי! שעוד רגע האדמה נבקעת, ואתה נבלע בתוכה עם עדת החוטאים הזאת. צא! **(מסירה מזיסל את מטפחתו)** מהו משחק זה שאתה משחק, זיסל? נטרפה עליך דעתך? אישה ובן יש לך. ובן זה נוטה למות. הרי עוד יום ייודע חטאכם ויסקלו אתכם באבנים. הלוואי וידעתי קללה שתביא גם עליך מיתה. אין לי עוד בן. היה ואיננו. טרוף טורף בני. **(יוצאת)**

- עזריאל: עכשיו יוצא אתה אחריה! לא שמעת? צא! אין אני רוצה לראות אותך עוד.
ולוואי שלעולם לא הייתי פוגש בך. אל תביאני לידי כך שאחנוק אותך. לך
מכאן. צא!!
- זיסל: לאן אלך? לאן?
- עזריאל: לך לאן שתלך. רק לך!!! (זיסל יוצא. עזריאל פונה אל אלחנן) רבי אלחנן!
צריך אני לך. שליחות שהשתיקה יפה לה...
- אלחנן: (מושיט יד) כמה?
- עזריאל: הגה לך פרוטה...
- אלחנן: פרוטה? וכי איזה מעשה דל מבקש אתה ממני, ששכרו פרוטה?
- עזריאל: הגה לך שתים. רוץ אל ביתו של פייביש, ואמור לאישתו, שנמצאה אותה
מחרוזת ענבר שהיא מבקשת, וכי עליה לבוא לחנותי לאלתר...
- אלחנן: אם כבודו ייתן לי עוד פרוטה, מביא אני אותה לכאן במו ידי.
- עזריאל: הא לך עוד אחת.
- אלחנן: ואם כבודו נותן לי עוד פרוטה, ממלא אני את פי מים.
- עזריאל: הגה. זאת האחרונה שבידי.
- אלחנן: (טומן את הפרוטות בכיסו) אלא שאם מהרהר אני עוד דק בשליחות זו שהטלת
עלי, רבי עזריאל, חושש אני שלא אוכל למלא אותה.
- עזריאל: למה?
- אלחנן: שראיתי לפני רגע את רבי פייביש מוליך את אישתו למקווה.
- עזריאל: למקווה?! (נוטש את השק ויוצא במהירות)

אור על אסתר'ל הפונה אל תינוקה. אור על רוחו של יודיל האומר במקביל את הקדיש.

אסתר'ל: (1) קום, ילדי, אל תישן	אסתר'ל: (2) קום, ילדי, אל תישן
אביך יצא לשוט בעולם	אביך הפליג בספינת זהב
ספר תורה מבקש הוא שם	תורה שמצא נושא בידיו
הרחק מעבר לים	שב הוא אליך עכשיו

(3) קום, ילדי, אל תישן
 אביך צדיק, איש ישר ותם
 אם מתורתו תלמד ותחכם
 ירחם עליך ריבונו של עולם

אסתר'ל: קום, חיים-יודיל שלי, קום. הגיעה שעת ארוחתך, ילד יקר. השדיים של אימא
 כבדים מאד, חיים-יודיל. עוד מעט יתבקעו משפע החלב. אל תענה את אמך,
 חיים-יודיל שלי. פתח פיך... (ממששת אותו ומגלה שהוא קר) חיים-יודיל?
 (בבכי) חיים-יודיל, ילד שלי... מחבקת אותו. אלקה נכנסת ומחבקת אותה.

תמונה מס' 23

מקווה הטוהרה. ליל סופה וסערה. זיסל יושב על הספסל. ראשו בין ידיו. אין הוא יודע
 את נפשו. בעומק המקווה רייזלה טובלת. עזריאל מגיע אל פתח המקווה.

עזריאל: רייזלה!... רייזלה!... רייזלה!!!
 זיסל: (קם) עזריאל!?

רייזלה יוצאת מן המקווה ומבחינה בעזריאל.

רייזלה: עזריאל! (ממהרת לעטוף את גופה במגבת)
 עזריאל: מחלי לי, רייזלה. התלבשי, ונימלט מן המקום הנורא הזה.
 זיסל: אין אתה נוטל אותה, עזריאל.
 עזריאל: אין אני שואל רשות מאיש...
 זיסל: אין היא רוצה ללכת עמך.
 רייזלה: מכירים אתם זה את זה?
 עזריאל: בואי, רייזלה.
 זיסל: אין את הולכת איתו, רייזלה. מאחז הוא את עיניך. גם אם תלכי איתו, אין הוא
 יכול לאהוב אותך...

- עזריאל: בואי!
 רייזלה: (לזיסל) וזאת מניין לך?
 עזריאל: (לזיסל) אנא, במחילה מִמֶךָ. רוצה אני עוד לחיות את חיי.
 זיסל: גם לי עוד חיים לפני.
 עזריאל: אל תתמהמהי, רייזלה. עוד מילה היוצאת מפיה, מחריבה עלינו את עולמנו...
 זיסל: אין הוא יכול לאהוב אותך, רייזלה. שאוהב הוא אותי.
 רייזלה: אותך?! וכי מי את לו?

זיסל מסיר את מטפחתו.

- רייזלה: זיסל?!
 עזריאל: בואי ונלך מכאן...
 זיסל: אין אתה הולך... (אוחז בעזריאל)

אור על יודיל.

- יודיל: חדל, זיסל. בנך מת. הנח לו ללכת...
 זיסל: (ליודיל) שלי הוא. ואין לי חיים בלעדיו.
 יודיל: לא שמעת? בנך מת. הרפה ממנו...
 עזריאל: (מנסה להשתחרר מאחיזתו) תן לי ללכת, זיסל. חדל. אם יקרים לך חיי. אנא...
 זיסל: יקרים לי חייך. יקרים אף מחיי. אך נשמתך יקרה לי מהם.
 יודיל: בנך מת, זיסל. הוא מת. בורא עולם פקד עליו את עוונך...
 זיסל: בני מת?
 יודיל: ודי לנו במותו. שב שבעה ועשה תשובה וְחַיָּה. אנא, זיסל...
 זיסל: (הבין) בני מת? בני הקטן מת?

זיסל מרפה מעזריאל ומתרחק ממנו. עזריאל מחבק אותו כדי לנחם אותו באבלו.

- זיסל: (לעזריאל) אפילו המוות לא יתיר זיווג זה שלנו לעולם ולעולמי עולמים...

שניהם נופלים חבוקים אל מי המקווה.

רייזלה: הרפה ממנו, זיסל! הרפה! ... צאו מן המים. עוד מעט ושניכם טובעים... צאו מן המים... זיסל אחי, מוחלת אני לך. מוחלת. אנא... מושיטה אני לך יד, עזריאל... אחוז בידי... אחוז בידי, עזריאל. גם לך מחלתי... הולכת אני איתך לאן שתלך... אחוז בידי, עזריאל!!! (יודיל ממהר אליה ומחבק אותה)

אפילוג

בית הקברות. לילה. סופה וסערה. רייזלה שוכבת בין שתי תלוליות העפר ומתייפחת. יודיל לידה, מנסה להרגיע אותה.

אלחנן: (לקהל) הוא לא אחז בידה. הוא לא רצה בה...

רייזלה: (ליודיל) הוא לא רצה בה. גם זיסל. גם זיסל לא רצה...

אלחנן: היא הושיטה לו יד...

רייזלה: הושטתי לו יד. הושטתי. הוא לא רצה...

מקהלה: אל מלא רחמים, שוכן במרומים

המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה...

במעלות קדושים וטהורים

כזוהר הרקיע מזהירים...

הסתירהו בסתר כנפיך לעולמים,

וצרור נשמתו בצרור החיים...

אדוניי הוא נחלתו, וינוח בשלום על משכבו...

סוף